

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Глухівський національний педагогічний
університет імені Олександра Довженка

Кафедра дошкільної педагогіки і психології

Магістерська робота

ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ СЕНСОРНОГО РОЗВИТКУ ДІТЕЙ РАНЬОГО ВІКУ ЗАСОБОМ ЛЕГО-КОНСТРУКТОРА

Виконала: Карапетян В.С.,
магістрантка спеціальності
012 Дошкільна освіта
ОПП Дошкільна освіта

Допущено до захисту
« » листопада 2022 р.

Науковий керівник:
доцент С.А. Тітаренко

Завідувач кафедри
_____ Л.П. Загородня

Дата захисту: « » грудня 2022 р.

Оцінка _____

Підпис членів ЕК:

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ПРОБЛЕМИ СЕНСОРНОГО РОЗВИТКУ ДІТЕЙ РАНЬОГО ВІКУ	10
1.1. Стан дослідження проблеми сенсорного розвитку дітей раннього віку в психолого-педагогічній літературі	10
1.2. Особливості сенсорного розвитку дітей раннього віку	18
1.3. Педагогічні умови використання лего-конструктора з метою сенсорного розвитку дітей раннього віку	25
Висновки до першого розділу	36
РОЗДІЛ 2. ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНА ПЕРЕВІРКА ЕФЕКТИВНОСТІ ПЕДАГОГІЧНИХ УМОВ СЕНСОРНОГО РОЗВИТКУ ДІТЕЙ РАНЬОГО ВІКУ ЗАСОБОМ ЛЕГО- КОНСТРУКТОРА	38
2.1. Визначення рівня сенсорного розвитку в дітей раннього віку..	38
2.2. Реалізація педагогічних умов сенсорного розвитку дітей раннього віку засобом лего-конструктора	50
2.3. Аналіз результатів впровадження педагогічних умов сенсорного розвитку дітей раннього віку засобом лего-конструктора	57
Висновки до другого розділу	64
ВИСНОВКИ	65
ПРАКТИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ	68
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	70
ДОДАТКИ	77

ВСТУП

Актуальність дослідження. Докорінні зміни у соціально-економічній, культурній, освітній системах України, пов'язані з побудовою нової української держави, її інтеграцією у світове та європейське співтовариство, зумовили переорієнтацію вимог до її громадянина. На перший план виступають такі риси як адаптованість, креативність, здатність творчо підходити до вирішення будь-яких проблем. У зв'язку з цим, стратегічним завданням, висунутим перед закладами освіти всіх рівнів, є виховання інтелектуальної, ініціативної, соціально мобільної, творчої особистості, відкритої для всього нового, здатної міркувати і знаходити нові, оригінальні, нестандартні шляхи вирішення будь-якої ситуації.

Однією з основних проблем на сьогодні є створення умов для своєчасного повноцінного фізичного, психічного й духовного розвитку кожної дитини, формування її життєвих компетентностей. Тому одним із головних завдань педагога полягає в тому, щоб створити належні умови для самостійного розвитку дитини, прояву її особистісного потенціалу. У Базовому компоненті дошкільної освіти, Коментарі до Базового компонента, програмах розвитку дітей дошкільного віку «Я у Світі» [58], «Дитина» [18], «Українське дошкілля» [57] та інших виокремлено сенсорний розвиток як базову основу формування всіх ключових компетентностей дитини дошкільного віку.

Освітній напрям Базового компоненту дошкільної освіти «Дитина в сенсорно-пізнавальному просторі» спрямований на формування знань дитини щодо властивостей предметів, зокрема матеріалів, з яких виготовляють речі (пластик, папір, метал, тканина, гума, глина тощо) та сформованість умінь розглядати конструкції, виокремлювати їхні основні складові, співвідносити за розмірами, формами, розташуванням, аналізувати та оцінювати результат своєї роботи та роботи однолітків, вносити корективи, виправляти помилки [3].

У освітній програмі «Українське дошкілля» серед окреслених завдань із сенсорного розвитку визначено забезпечення умов для оволодіння дітьми раннього віку загальноприйнятими еталонами як засобами для обстеження реальних предметів [57]. У програмі розвитку дитини дошкільного віку «Я у Світі» одним із основних завдань сенсорного розвитку дітей раннього віку визначено вдосконалення навичок сприймання, обстеження різних предметів, спостереження за ними, розширення простору для самостійних дій, збагачення життєвих вражень [58].

Отже, Базовий компонент дошкільної освіти, чинні програми розвитку дітей дошкільного віку сенсорний розвиток дітей раннього віку вважають необхідним складником в освітньому процесі ЗДО. Тому визначення педагогічних умов сенсорного розвитку дітей раннього віку є актуальним теоретично-методичним завданням.

Головним джерелом знань дитини про оточуючий світ і саму себе є відчуття. Вони акумулюють основні джерела, котрими інформація про явища навколишнього світу і про стан організму трансформується до мозку, надаючи людині можливість пізнавати їх, орієнтуватися в них. Саме зі сприймання предметів і явищ зовнішнього світу починається пізнання. Переважно інші форми пізнання – пам'ять, уява, мислення, мовлення – формуються на засадах образів сприймання, а також є результатом їх переосмислення. Тому інтелектуальний розвиток неможливий без розвитку відчуттів і сприймання [50].

Оскільки сенсорний розвиток дитини – це удосконалення її відчуттів і сприймань, формування уявлень про зовнішні властивості предметів: їх колір, форму, розмір, протяжність у просторі тощо, він є фундаментом її інтелектуального розвитку. У дошкільному дитинстві чуттєве пізнання має надзвичайне значення.

Заслуговують на увагу дослідження науковців, які займалися проблемою сенсорного розвитку дітей раннього віку (І. Барташнікова, С. Безпала, З. Богуславська, О. Внук, Т. Денисенко, В. Зінченко, Н. Карпінська,

А. Катаєва, М. Кривоніс, Ю. Малікова, В. Мусевич, Л. Олійник, Т. Піроженко та Роль сенсорного виховання у розвитку дітей раннього віку складно переоцінити. Оскільки цей вік вважається найбільш сензитивним для розвитку органів чуттів, акумуляцію сприймань про навколишній світ [4; 11; 23; 37].

Знані закордонні науковці в галузі дошкільної педагогіки (Ж.-О. Декролі, М. Монтесорі, Ф. Фребель) слушно наголошували на тому, що сенсорне виховання покликане забезпечити повноцінний сенсорний розвиток, а також є ключовою базовою компетентністю дошкільників [47].

Підтвердження цього ми знаходимо в сучасних дослідженнях присвячених таким площинам даної проблеми, як обґрунтування особливостей системи розумового виховання загалом та сенсорного зокрема (О. Д'яченко, О. Проскура та інші); дослідження рівня сенсорного розвитку в дітей раннього віку (Т. Кондратенко, В. Котирло, С. Ладивір та ін.); дослідження розвивальних можливостей різних видів дитячої діяльності (Л. Артемова, О. Логвиненко та інші); технологія формування пізнавальних здібностей дошкільників (З. Богуславська, О. Проскура, К. Щербакова та інші) склали теоретичну основу магістерської роботи [2; 20; 23; 30; 37].

Дослідники в галузі психології наголошують, що пізнання дитиною оточуючого світу за допомогою відчуттів і сприймання продукує необхідні передумови для розвитку складніших пізнавальних процесів (мислення, пам'ять, уява тощо). Добре розвинена сенсорика – основа для поліпшення практичної діяльності дитини. Як наслідок дитина пізнає нові дії сприймання, спрямовані на обстеження предметів і явищ навколишньої дійсності, їх багатоманітні властивості і зв'язки, тобто відбуваються прогресивні зміни в організмі дошкільника.

Сенсорний розвиток дитини – це розвиток її сприйняття й формування уявлень про зовнішні властивості предметів: їхню форму, колір, величину, розташування в просторі, а також запах, смак тощо. Важливим є сенсорний розвиток саме в ранньому віці, адже цей вік найбільш сприятливий для

вдосконалення органів чуттів, накопичення уявлень про навколишній світ. Педагоги справедливо вважали, що сенсорне виховання, спрямоване на забезпечення повноцінного сенсорного розвитку, є однією з базових компетентностей дошкільників [37].

Конструювання — це діяльність, що має моделюючий характер. Засоби LEGO-конструктора дають змогу дитині моделювати навколишній простір в самих істотних рисах і відносинах. Така специфічна спрямованість своєрідно впливає на психічний розвиток дітей дошкільного віку [5].

Насамперед, конструювання сприяє розвитку у дитини образного й елементів наочно-схематичного мислення, формування у неї уявлень про цілісні образи предметів навколишнього світу. Адже під час створення конструкції, тобто моделі певного реального об'єкта, якість його сприйняття у дитини значно підвищується.

У процесі розвитку конструктивних здібностей дитині доводиться розв'язувати цілу низку практичних проблем - як будувати, чому так, а не інакше, у якій послідовності виконувати завдання тощо. При розв'язанні цих проблем у дитини формуються початкові уявлення про простір, про мінливість просторових відносин, про переміщення, що спричиняють зміни в розташуванні об'єктів тощо. Дитина вчиться сприймати і відтворювати просторові співвідношення між предметами та частинами предметів. При виконанні конструктивних завдань у дитини виникає потреба в орієнтуванні на форму та величину предметів, тобто формується специфічне уявлення про простір. Це дуже важливо, адже недостатність просторових уявлень може призвести у майбутньому до значних труднощів дитини у життєдіяльності дитини та у шкільному навчанні, зокрема у вивченні математики, фізики, географії та інших предметів, що потребують уміння орієнтуватись у просторі [16].

Разом з тим, питанню сенсорного розвитку дітей раннього віку засобом лего-конструктора приділено, на наш погляд, не достатньо уваги, що й

зумовило вибір теми нашого наукового дослідження: **«Педагогічні умови сенсорного розвитку дітей раннього віку засобом лего-конструктора»**.

Мета дослідження: теоретично обґрунтувати й експериментально перевірити ефективність педагогічних умов сенсорного розвитку дітей раннього віку засобом лего-конструктора.

Об'єкт дослідження: процес сенсорного розвитку дітей раннього віку.

Предмет дослідження: педагогічні умови сенсорного розвитку дітей раннього віку засобом лего-конструктора.

Гіпотеза дослідження: процес сенсорного розвитку дітей раннього віку засобом лего-конструктора буде відбуватися ефективніше за таких педагогічних умов:

- систематичного залучення дітей раннього віку до конструктивної діяльності з лего;

- створення належного предметно-розвивального середовища та наявності цілеспрямованого психолого-педагогічного впливу з боку вихователя;

- розробки серії занять та ігор з сенсорного розвитку дітей раннього віку засобом лего-конструктора;

- взаємодії закладу дошкільної освіти з батьками дітей раннього віку.

Завдання дослідження:

1. Проаналізувати психолого-педагогічну та методичну літературу з проблеми сенсорного розвитку дітей раннього віку.

2. Обґрунтувати педагогічні умови сенсорного розвитку дітей раннього віку засобом лего-конструктора.

3. Виявити рівні сенсорного розвитку дітей раннього віку.

4. Розробити систему роботи з сенсорного розвитку дітей раннього віку засобом лего-контструктора та перевірити її ефективність.

Методи дослідження: теоретичні – аналіз і узагальнення психолого-педагогічної та методичної літератури з теми дослідження; емпіричні – анкетування вихователів, цілеспрямоване спостереження за діяльністю дітей

і вихователів; аналіз навчально-виховних планів вихователів і чинних програм; педагогічний експеримент (констатувальний, формувальний, контрольний етапи); статистичні – якісний і кількісний аналізи результатів експериментального дослідження.

Наукова новизна дослідження полягає в тому, що науково обґрунтовано педагогічні умови сенсорного розвитку дітей раннього віку засобом леґо-конструктора; виявлено критерії, показники і схарактеризовано рівні сенсорного розвитку дітей раннього віку.

Практичне значення дослідження: розроблена система роботи з сенсорного розвитку дітей раннього віку засобом леґо-конструктора. Розроблені методичні рекомендації можуть бути використані в практиці роботи закладів дошкільної освіти, освітньому процесі закладів вищої педагогічної освіти, у процесі післядипломної підготовки фахівців спеціальності 012 «Дошкільна освіта» та перепідготовки педагогічних кадрів.

Апробація результатів дослідження. Основні положення дослідження викладено у виступах на науково-практичних конференціях:

- XI міжнародна науково-практична інтернет-конференції «Глухівські наукові читання – 2021. Актуальні питання суспільних і гуманітарних наук» (8-10 грудня) Глухів.

- VII Всеукраїнська студентська наукова конференція «Сучасні погляди та актуальні проблеми педагогічної освіти» (24 березня 2022 року, м. Львів).

- IV Всеукраїнська студентська науково-практична інтернет-конференція «Дошкільна освіта України в контексті інтеграції до Європейського освітнього простору» (17 травня 2022 року, м. Глухів).

- Всеукраїнська студентська науково-практична конференція «Дошкільна, початкова і вища освіта: реалії та перспективи» (19-20 травня 2022 року, м. Одеса).

Публікації. Результати дослідження висвітлено в 3 публікаціях.

- Lego-технологія як засіб сенсорного розвитку дітей молодшого дошкільного віку. *Матеріали щорічної звітної науково-практичної*

конференції здобувачів середньої, передвищої і вищої освіти, аспірантів, молодих вчених Глухівського НПУ ім. О. Довженка (24-25 березня 2022 р.)

Формування уявлень про сенсорні еталони у дітей раннього віку засобом дидактичної гри *Глухівські читання – 2021. Актуальні питання суспільних та гуманітарних наук : Збірник матеріалів XI міжнародної науково-практичної інтернет-конференції / За заг. ред. А.С. Полякова. Глухів, 2021. 481 с. URL :<http://new.gnpu.edu.ua/uk/nauka/naukove-tovarystvo-studentiv-aspirantivdokorantiv-ta-molodykh-vchenykh.html> С. 426-427.*

Стан проблеми формування уявлень про сенсорні еталони у дітей молодшого дошкільного віку в психолого-педагогічній літературі. *Психолого-педагогічний пошук : зб. студентських наукових праць за матеріалами IV Всеукраїнської студентської науково-практичної інтернет-конференції «Дошкільна освіта України в контексті інтеграції до Європейського освітнього простору» 17 травня 2022 року. Глухів : Глухівський НПУ ім. О. Довженка, 2022. 298 с. С. 118-121.*

Структура магістерської роботи. Магістерська робота складається із вступу, двох розділів, загальних висновків, списку використаних джерел і додатків.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ПРОБЛЕМИ СЕНСОРНОГО РОЗВИТКУ ДІТЕЙ РАНЬОГО ВІКУ

1.1. Стан дослідження проблеми сенсорного розвитку дітей раннього віку в психолого-педагогічній літературі

Ураховуючи важливість сенсорного розвитку для особистості, визначимо його сутність. У словнику психологічних термінів поняття «сенсорика» визначено як «система психічних явищ, яка забезпечує хоча б мінімум пізнання суб'єктом світу; разом з переживанням і пам'яттю входить до складу філогенезу і онтогенезу психіки, та узагальнює ряд її форм: слухову, зорову, нюхову, кінестетичну, дотикову, термічну, тактильну, акселераційну. Кожна із форм сенсорики розкривається наступною мінімальною системою понять: подразник, рецептор, аналізатор, відчуття, сприйняття, пам'ять, образ, уявлення» [66]. Тлумачний словник української мови поняття «сенсорний» характеризує як «пов'язаний з чуттям, з органами чуття» [74].

У дітей раннього віку активно розвиваються органи чуття. При цьому головною умовою їх повноцінного розвитку є розвиток сенсорики, адже рівень сенсорного розвитку дитини безпосередньо впливає на її естетичне, розумове та фізичне виховання. При цьому під сенсорним розвитком розуміється те, наскільки повно малюк бачить, чує і відчуває навколишній світ.

Значення сенсорного розвитку дітей раннього віку надзвичайно важливе в загальному розвитку особистості. Саме сенсорний розвиток є базою для інтелектуального розвитку дитини, зокрема: стимулює розвиток спостережливості та уваги; структурує і впорядковує дитячі враження від спілкування із зовнішнім світом; стає базою для розвитку фантазії та уяви; робить позитивний вплив на естетику дитини; формує сенсорні еталони; готує малюка до взаємодії з реальним світом; дозволяє розширити

словниковий запас; дає малюку можливість навчитися новим методам предметно-пізнавальної діяльності; робить вплив на рівень розвитку слухової, зорової, образної, моторної пам'яті [74].

Сенсорні еталони – це напрацьовані уявлення людства про основні різновиди властивостей та відношень. Вони виникли в ході історичного 15 розвідку людства й використовуються людьми як взірці, мірки, за допомогою яких встановлюють та позначають співвідношення, властивості й зв'язки. Засвоєння дітьми сенсорних еталонів починається з того, що вони знайомляться з окремими геометричними фігурами й кольорами. Так ознайомлення відбувається головним чином у процесі оволодіння різними видами продуктивної діяльності. І якщо дитину спеціально не навчають виділяти різновиди властивостей, співвідносні загальноприйнятим еталонам, то сам матеріал, з яким дошкільник має справу при малюванні, конструюванні, складанні мозаїки, аплікації, містить необхідні взірці [25].

Так, малюючи дитина користується фарбами різних кольорів; займаючись конструюванням, вона користується трикутниками, прямокутниками, квадратними елементами різних розмірів; у мозаїках, матеріалах для аплікацій представленні різнокольорові кола, трикутники, квадратики. Коли дорослі допомагають дитині виконувати малюнки, будівлі, вони називають основні форми і кольори [30].

Без спеціально організованого сенсорного виховання діти звичайно застосовують лише деякі еталони (наприклад, форми кола і квадрата, червоний, жовтий, синій кольори), бо ці форми й кольори зустрічаються частіше за інші. Коли засвоєні лише деякі еталони, дитина досить чітко й точно сприймає властивості предметів, котрі з цими еталонами співпадають, проте інші різновиди властивостей, еталони яких ще не засвоєні, сприймає неточно, а часто й помилково.

Різноманітним проблемам сенсорного розвитку особистості присвячені праці видатних педагогів О. Декролі, М. Монтессорі, К. Ушинського, Є.

Тихеєвої, С. Русової, Ф. Фребеля, які наголошували, що сенсорний розвиток є одним із основних складників виховання дітей дошкільного віку.

М. Монтессорі розглядала сенсорний розвиток як важливий складник і основу формування особистості, зокрема, вона вважала, що без розвинутих органів чуття не може бути інтелекту і вихованої людини. Чуттєве сприймання, на її думку, є підґрунтям розумового і морального життя. Метод М. Монтессорі не лише вказує дитині на якості предметів і явищ навколишнього світу, а дає можливість їй самостійно набути знання і відкрити свій внутрішній світ, що важливіше, ніж подання інформації дорослим. Дидактичний матеріал, який розробила педагог, спрямований на розвиток окремих сфер відчуттів, забезпечує навчання дітей розрізняти форму, колір, вагу тощо [47].

Р. Павелкв і О. Цигипало сенсорний розвиток розуміють як сприйняття дитини та формування в неї уявлень про зовнішні властивості предметів і явищ: форму, величину, колір, положення в просторі, а також про запах, смак, звук тощо [50].

За визначенням Р. Павелківа, сенсорний розвиток – це психофізіологічний процес, який відбувається у процесі поступового накопичення інформації про якості й властивості предметів та явищ довкілля, а також відношень між ними [50].

З точки зору З. Дорошенко, у процесі сенсорного розвитку в дитини розвиваються відчуття й сприймання, формуються уявлення про властивості предметів, тобто їх форму, розмір, колір, положення в просторі тощо [20].

Сенсорний розвиток у подальшому слугує основою для розвитку логічного пізнання, завдяки якому пришвидшується накопичення нових відчуттів, відбувається їх включення до раніше створеної системи знань і досвіду. Чим вище сенсорний розвиток у дитини, тим більше явищ навколишнього середовища вона може сприймати.

Погляди науковців на сутність сенсорного розвитку дозволяють зробити висновок про те, що сенсорний розвиток пов'язаний зі сприйманням

і відчуттям. Визначимо їх сутність. Р. Павелків сприймання відносить до психічного процесу, який дозволяє відобразити в мозку предмети і явища в цілому, разом з їх властивостями та якостями завдяки дії на органи чуття людини [50].

Отже, в основі сприймання лежать відчуття, але воно не зводиться лише до відчуттів. Відчуття відображають окремі властивості, якості предметів і явищ навколишнього світу, а також внутрішні стани організму, які виникають при їх безпосередньому впливі на відповідні рецептори.

Дитина раннього віку майже не готова до засвоєння сенсорних еталонів. Вона тільки починає накопичувати уявлення про величину, форму, колір та інші властивості предметів. В. Драгунський довів, що формування сенсорних еталонних уявлень у дітей цього віку відноситься до «передеталонного періоду», та відбувається до засвоєння дитиною систем сенсорних еталонів. Оскільки уявлення є результатом застосування вже засвоєних стереотипних сенсорних дій, можна припустити, що відповідні умови для їхнього формування мають у всіх видах діяльності та під час рішення будь-яких задач, які містять сенсорне орієнтування» [21].

Л. Олійник зауважує, що формування уявлень про основні властивості предметів (їх колір, форму, величини) в дітей відбувається під час засвоєння ними сенсорних еталонів. А засобом порівняння властивостей предметів з еталонами слугує обстеження властивостей предметів [49].

Сучасні науковці також підкреслюють значення предметно-маніпулятивної діяльності для розвитку малюка. Зокрема Т. Поніманська зазначала, що в дитини раннього віку важливо розвивати предметно-маніпулятивну діяльність, яка допоможе їй пізнати світ, розвинути свідомість і самосвідомість [55].

Отже, сенсорний розвиток дитини складається із двох взаємопов'язаних аспектів – засвоєння уявлень про властивості предметів із навколишнього середовища та оволодіння новими діями, завдяки яким відбувається повне та диференційоване сприймання світу. Роль сприймання в

сенсорному розвитку дітей раннього віку підкреслювала М. Монтесорі. Зокрема, вона зазначала, що спеціально організоване сприймання предмета передбачає його обстеження, починаючи з первинного ознайомлення. Дитина обстежує предмет пальцями, зором, його обертанням навколо осі, при цьому вона опановує форму предмета, його будову, об'єм, колір, отримує чуттєве пізнання маси. Отримане почуття малюк порівнює з тим, що вже має у своєму уявленні і переносить його на зображення предмета [47].

У дошкільників розвиваються вміння розрізняти кольори, зокрема підвищується його точність. Діти раннього віку можуть розрізняти чотири основні кольори: червоний, синій, зелений, жовтий, трохи складніше їм вдається розрізняти проміжні відтінки: оранжевий, голубий і фіолетовий.

Якщо в дитини раннього віку достатньо розвинуте мислення, то вона здатна здійснювати пошук інформації про світ і себе, знаходити її, фіксувати, аналізувати, інтерпретувати. Формування, спрямування і коригування даних умінь входить до завдань сенсорного виховання. З точки зору Т. Поніманської, сенсорне виховання являє собою систему педагогічних впливів, які спрямовані на формування чуттєвого пізнання, вдосконалення відчуттів і сприймань [55].

Ю. Малікова вважає, що сенсорне виховання – це педагогічний процес, спрямований на формування в дітей раннього віку уявлень про сенсорні еталони, їх властивості та просторові відношення [45].

На важливості сенсорного виховання наголошувала М. Монтесорі, вона підкреслювала його значення у підготовці малюка до повноцінного життя в природному і соціальному середовищах. Видатний педагог вважала, що формування повноцінної особистості неможливе без розвитку відчуття, оскільки воно слугує підґрунтям розумового і морального виховання, які, в свою чергу, є передумовою розвитку інтелекту й вихованості особистості [47].

Сенсорне виховання відбувається на заняттях та в повсякденному житті. Н. Тріщун застерігає, що у повсякденному житті дитина самотійно

сприймає різні явища і предмети навколишнього світу, тому деякі властивості може сприйняти недостатньо чітко або зовсім не звернути на них уваги [76]. Завдання вихователя полягає у розкритті властивостей навколишніх предметів і явищ, які не помітили діти, але зробити це так, щоб не перетворити повсякденне життя в навчальний процес.

І. Барташнікова нагадує, що одночасно з сенсорним вихованням необхідно розвивати вищі психічні функції, тобто мовлення, мислення, пам'ять [4]. Педагогу треба навчити дитину усвідомленому сприйманню навколишнього світу, розвивати в неї спостережливість. Якщо цього не зробити своєчасно, то розумові здібності дитини будуть притуплятися, і вона буде байдуже дивитися на світ [11].

Сучасні педагоги в основу змісту з сенсорного виховання кладуть формування в дітей (починаючи з раннього віку) орієнтування в навколишньому світі. Одночасно з ознайомленням дітей з кольором, формою, розміром предметів треба приділяти належну увагу розвитку звукового аналізу мови, формуванню музичного слуху, розвитку м'язово-суглобової чутливості тощо. Ці вміння знадобляться дитині для здійснення музичної, образотворчої, трудової діяльності, у процесі мовленнєвого спілкування. Сенсорним діям дитину навчають у різних видах діяльності, це забезпечує подальше використання набутих сенсорних знань та вмінь. У процесі сенсорного виховання дитину ознайомлюють з сенсорними еталонами і способами обстеження предметів.

Сенсорними еталонами Т. Денисенко вважає такі зразки якостей предметів, які створило людство у процесі свого розвитку [17].

До еталонів кольору віднесено сім кольорів спектра з їх відтінками; до еталонів форми – геометричні фігури; величини – метрична система мір тощо. Засвоєння сенсорних еталонів – складний і тривалий процес, він не завершується в дошкільному віці, а триває все життя.

Науковцями виділено періоди засвоєння еталонів дошкільниками, а саме [50]:

– від народження до початку 3-го року життя (передеталонний період). У цей період дитина виділяє суттєві особливості предметів, які важливі для подальшого їх використання. На першому році життя змістом сенсорного виховання є забезпечення дитини різноманітними зовнішніми враженнями під час хапальних рухів. У цей період дорослий допомагає дитині пристосуватися до форми, розміру і місцезнаходження предмета. Малюк усвідомлює, що маленьке можна взяти однією рукою, велике – двома.

Змістом сенсорного виховання на другому і третьому роках життя є ознайомлення дитини з формою, кольором, величиною, розташуванням предметів тощо. Вихователь організовує дії з предметами таким чином, щоб у дитини виникла необхідність зіставляти предмети за формою, розміром, установлювати їх схожість або відмінність. Під час виконання продуктивних дій діти раннього віку здатні засвоїти форму та величину предметів.

Для ознайомлення дітей раннього віку з сенсорними еталонами Т. Денисенко пропонує педагогу вирішити такі завдання [17]:

- забезпечити оволодіння дітьми загальноприйнятими еталонами як засобами для обстеження реальних предметів;
- ознайомити дітей із властивостями, якостями, ознаками предметів, відношеннями між ними (просторовими, часовими, місцезнаходження);
- сформувати вміння розрізняти предмети за формою, кольором, розміром, діяти з ними;
- навчити дітей позначати властивості і якості предметів словом, формувати вміння узагальнювати, розв'язувати наочно-практичні завдання;
- збагачувати малят різноманітними сенсорними враженнями.

Л. Олійник дослідила особливості засвоєння дітьми раннього віку величини предметів. Величина сприймається ними таким чином – спочатку дитина засвоює уявлення про відношення за величиною між предметами. Ці відношення вона позначає словом, яке вказує, яке місце займає предмет поряд з іншими (великий, маленький, найбільший). Дослідниця довела, що дитина в ранньому віці, має уявлення лише про відношення за величиною

між двома одночасно запропонованими для сприйняття предметами (більше, менше). Пізніше в них формується уявлення про співвідношення за величиною між трьома предметами (великий – менший – найменший) [49].

Т. Денисенко визначила організаційні форми сенсорного виховання і довела, що у цьому процесі доцільно використовувати такі форми педагогічної організації, які сприяють формуванню сенсорних здібностей як основи загального розвитку дитини. Для дітей раннього віку, на її думку, сенсорні здібності найбільш ефективно формуються у процесі продуктивної діяльності на заняттях із малювання, ліплення, конструювання, в самостійній ігровій діяльності [17].

Аналіз літературних джерел засвідчив, що під сенсорним розвитком дитини науковці розуміють розвиток її відчуттів і сприймання, формування уявлень про форму, колір, величину, положення предметів в просторі. Сенсорний розвиток – це важливий складник у процесі формування повноцінної особистості. Сенсорний розвиток відбувається в процесі сенсорного виховання, у процесі якого в дитини формують уявлення про зовнішні властивості предметів: їх форму, колір, величину, розташування в просторі, запах, смак тощо. Мета сенсорного виховання – засвоєння дитиною сенсорних еталонів: загальноприйнятих суспільством уявлень про властивості предметів.

Отже, вивчення періоду раннього дитинства (до трьох років) становить період сенсомоторних передеталонів, коли дитина відображає лише окремі властивості предметів, що мають істотне значення для безпосереднього рухового застосування (деякі якості форми, величину предметів, відстань тощо). Все вищезазначене дозволяє говорити про надзвичайну актуальність та значущість сенсорного виховання дітей в ранньому віці, необхідність максимального врахування психофізіологічних особливостей розвитку дитини в процесі створення оточуючого її предметно-ігрового середовища.

1.2. Особливості сенсорного розвитку в дітей раннього віку

Період перших трьох років є часом найбільш інтенсивного фізичного та психічного розвитку дітей. У цьому віці за відповідних умов у дитини розвиваються різноманітні здібності: мовлення, удосконалення рухів тощо. Починають формуватися моральні якості, складатися риси характеру. За допомогою дотику, м'язового відчуття, зору збагачується сенсорний досвід дитини. Вона починає розрізняти величину, форму й колір.

У ранньому віці сприйняття, як і в періоді немовляти, залишається дуже недосконалим. Дитина не може послідовно оглянути предмет і виділяти різні його аспекти. Вона вихоплює якусь найбільш яскраву ознаку й, реагуючи на неї, упізнає предмет. Саме тому на другому році життя дитина із задоволенням розглядає картинки, фотографії, не звертаючи увагу на просторове розташування зображених предметів. У цьому віці дитина однаково добре впізнає зафарбовані й контурні об'єкти, а також об'єкти, пофарбовані в незвичайні кольори. Це свідчить про те, що кольори ще не стали для неї важливою ознакою, яка характеризує предмет [37].

Розвиток предметної діяльності в ранньому віці ставить дитину перед необхідністю виділяти й ураховувати в діях саме ті сенсорні ознаки предметів, які мають практичну значимість для виконання дій. Засвоєння нових орієнтувальних дій дозволяє дитині виконувати завдання, що передбачають вибір за зразком, який виступає при цьому міркою. Таке завдання є значно складнішим для дитини, ніж просте впізнання, оскільки вона розуміє, що існують предмети, яку мають однакові властивості. Вибір за зразком утруднюється, якщо маляті запропонувати багато різнорідних предметів або таких, що пофарбовані в різні кольори, мають складну форму й утворені з кількох частин. Отож, спочатку діти вчаться добирати предмети за формою, далі за величиною й лише потім за кольором, тобто нові дії сприйняття вони засвоюють насамперед стосовно більш знайомих і більш важливих з точки зору практичної діяльності ознак.

Сучасна педагогічна наука визначає зміст сенсорного виховання, виходячи, зокрема, із даних психології. Він ґрунтується на основі принципу збагачення та поглиблення шляхом формування в дітей (починаючи з раннього віку) широкого орієнтування в навколишньому світі [40].

Поряд зі спеціальним ознайомленням із кольором, формою, розміром предметів слід удосконалювати звуковий аналіз мови, формувати музичний слух, розвивати м'язово-суглобову чутливість тощо. Ці вміння відіграють важливу роль у здійсненні музичної, образотворчої, трудової діяльності, у мовленнєвому спілкуванні. Навчання сенсорних дій поєднується з різними видами діяльності, що забезпечує життєву придатність сенсорних знань та вмінь. Водночас сенсорне виховання передбачає спеціальну роботу щодо ознайомлення дітей із сенсорними еталонами, а також спеціальними способами зіставлення якостей предметів із засвоєними зразками, тобто способами обстеження предметів.

Сучасні дослідники приділяють значну увагу проблемі сенсорного виховання. Для дітей раннього віку вони пропонують спеціально організовані заняття із сенсорного виховання. Спочатку ця робота передбачає накопичення сенсорних уявлень, створення навколишнього середовища дитини (мовні й немовні звуки, різноманітні й достатні за кількістю зорові враження), а також спеціальні заняття із сенсорного виховання (на першому році життя). Надалі проводяться заняття, у яких використовують дидактичні ігри та вправи зі спеціально виготовленими наочними матеріалами (вкладки й решітки, кольорові палички, дидактичні столики тощо). Подальший сенсорний розвиток здійснюється під час малювання, елементарного конструювання, у повсякденному житті [25; 50].

За перші два роки життя дитина долає величезний шлях у своєму фізичному розвитку: оволодіває прямоходінням, простими діями з предметами, елементарними навичками із самообслуговування, набуває певної фізичної самостійності і намагається її відстоювати, проте не

завжди їй це вдається. Тому дуже важливою у цьому віці є підтримка і допомога дорослого.

У 2-річному віці у дитини з'являється неабияке прагнення до пізнання навколишнього світу в практичний спосіб. Усі предмети навколо їй потрібно обстежити, потримати у руках, понюхати, скуштувати. У такий спосіб дитина пізнає якості предметів та зв'язки між ними, робить свої перші відкриття. В умовах предметно-маніпулятивної діяльності відбувається розвиток наочно-дійового мислення, яке безпосередньо пов'язане із практичними діями та такими мисленнєвими операціями як аналіз, синтез, порівняння [48].

Поступово на основі набутого досвіду предметної діяльності, спостережень, а також спілкування з дорослими у дитини з'являються предметно-відображувальні ігрові дії, а відтак і сюжетно-відображувальна гра, яка є початковою стадією сюжетно-рольової гри, під час якої вона намагається відтворити найпростіші життєві ситуації. Цікаво, що дитина цього віку готова по кілька разів поспіль повторювати одну й ту саму дію, адже її цікавить сам процес, а не результат.

Розвиток психічних процесів характеризується ситуативністю та змінністю. Увага має мимовільний характер, тож зосереджено займатись одним видом діяльності 2-річна дитина може не більше 7–10 хвилин. Запам'ятовування і пригадування предметів, подій, пов'язані з яскравими емоціями. Стрімко розвивається мовлення, збагачуються пасивний і активний словники на основі встановлення зв'язків між словами і предметами, між словом і дією чи явищем [35].

Поведінка малюка цього віку емоційно нестійка - на фоні емоційного підйому (радість, сміх) він може раптово заплакати. Ще дуже сильною є залежність від емоційного спілкування з рідними і близькими. Хоча і з'являється інтерес до однолітків як до об'єкта пізнання невідомого.

У 2-річному віці дитину радше цікавить процес маніпулювання яскравими деталями, аніж результат. Діючи з конструктором, вона

мимовільно дізнається про основні сенсорні еталони - розмір, форму, колір. У конструкціях, створених дорослим, впізнає знайомі предмети навколишнього світу. Дитина охоче наслідує дії дорослого, спільно з ним створює елементарні конструкції [31].

Найважливішим досягненням цього вікового періоду є набуття діями дитини цілеспрямованого характеру. Діти починають діяти відповідно до поставленої мети, хоча через нестабільність уваги вони можуть про неї забути. Але поступово оволодіваючи технікою дій, дитина стає більш сміливою і самостійною. У трирічному віці дитина вже може багато зробити сама, не чекаючи на допомогу з боку дорослого.

Для розвитку дитини великого значення набувають творчі ігри, коли дитина бере на себе певну роль і підпорядковує їй свою поведінку. У цих іграх виявляється інтерес дитини до світу дорослих, які є взірцем поведінки для неї. Починають з'являтися спільні ігри дітей, хоча переважають індивідуальні ігри та іграми поруч. Достатньої злагожденості між діями учасників ще немає, і тривалість гри невелика [21].

У конструюванні діти переходять до обдуманого зображення предметів, хоч засоби реалізації задуму ще недосконалі.

Основою розвитку відчуттів у дитини є її дійові зв'язки із зовнішнім світом, які спричиняються до вдосконалення аналітико-синтетичної діяльності її аналізаторів. Підвищується здатність аналізаторів диференціювати різні властивості явищ навколишнього світу, вдосконалюється їх синтезуюча діяльність. Це стосується усіх без винятку відчуттів. На третьому році життя продовжується удосконалюватися вміння розрізняти всі спектральні кольори.

Відомо, що рушійними силами розвитку психіки дитини є боротьба суперечностей, що відбуваються в наслідок розвитком цілого ряду його потреб. Безумовно, найважливішою потребою дітей є потреба у спілкуванні, з її допомогою здобувається суспільний досвід. Не менш важливою є потреба в зовнішніх враженнях, у наслідок якої відбувається розвиток психічних

процесів. А також важливим є задоволення природної потреби у рухах, в результаті задоволення якої відбувається формування різноманітних рухових умінь і навичок. Удосконалення першорядних соціальних потреб у дошкільному віці означається тим, що кожна з них набуває самостійного значення [23].

Визначальна потреба спілкуванні з дорослими і однолітками характеризує становлення дитини раннього віку. Особливістю спілкування дитини з дорослими полягає в тому, що воно відбувається з урахуванням щодалі більшої самостійності дошкільника, розширення його знайомства із оточуючою дійсністю. Першорядним засобом спілкування в цей час стає мова.

Діти раннього віку задають безліч запитань. Вислуховуючи відповіді, дитина потребує, щоб дорослий відносився до неї серйозно як до партнер а по спілкуванню. Звичайно якщо така потреба не задовольняється то в дошкільника з'являються негативні риси характеру, зокрема негативізм і впертість [35].

Потреба у спілкуванні з однолітками відіграє суттєву роль у формуванні дитини. В період дошкільного дитинства між дітьми можуть організовуватися найрізноманітніші форми взаємовідносин. Отож дуже важливо, щоб дитина в період перебування у закладі дошкільної освіти отримувала позитивний досвід співробітництва, взаєморозуміння тощо.

Під час спільних видів діяльності дошкільники оволодівають досвідом управління іншими дітьми, досвідом підкорення правилам. Стремління до керівництва у дітей обумовлюється чуттєвим ставленням до самого процесу діяльності, а не з позиції управлінця.

Необхідно зауважити, що протягом раннього віку в дитини видозмінюється характер наслідування. Діти наслідують деякі конфігурації поведінки дорослих і однолітків.

Психічний розвиток дитини раннього віку досягає такого рівня, коли доцільно формувати рухові, мовні, сенсорні й інтелектуальні навички, стає

доречним впроваджувати елементи навчальної діяльності. Крім цього, під впливом навчання і виховання у дошкільному віці відбувається бурхливий розвиток пізнавальних психічних процесів. Також це торкається й сенсорного розвитку [35].

Дітям третього року життя ще складно виокремлювати істотні ознаки і властивості в предметах і явищах, підбивати підсумки, узагальнювати інформацію. В цей період прогресивних змін набуває мислення дитини. Передусім це виражається у тому, що вона оволодіває новими способами мислення та розумовими діями.

Слід зазначити, що розвиток мислення відбувається поетапно. Спочатку виникає наочно-дійове та образне мислення. Пізніше, на основі образного мислення починає формуватися образно-схематичне, що вважається проміжним видом між образним і логічним мисленням. Коли виникає образно-схематичне мислення воно допомагає дітям встановлювати зв'язки й відношення між предметами та їх властивостями. Варто наголосити на тісному зв'язку розвитку мислення з мовленням дитини [50].

Відомо, що у ранньому віці, практично завжди, мовлення супроводжує діяльність дитини, проте ще не виконує планувальної функції. Діти цієї вікової групи здатні формулювати хід практичної діяльності, але вони ще неспроможні розповісти про діяльність, яку треба виконати.

Прогресивних змін в період раннього віку набуває розвиток пам'яті. Раннє дитинство – сприятливий період у розвитку пам'яті. Вона стає ключовою функцією і проходить чималий шлях у процесі становлення. Доведено, що в наступні періоди життя дитина вже не здатна запам'ятати найрізноманітніший матеріал так легко. Утім пам'ять дітей має певні характерологічні особливості [33].

Зазвичай, у дітей раннього віку пам'ять мимовільна. Як правило дитина не ставить перед собою мети щось запам'ятати чи згадати й володіє особливими способами запам'ятовування. Доведено, що цікаві, динамічні,

яскраві події, образи дошкільник запам'ятовує легко. Крім цього мимоволі запам'ятовується і словесний матеріал, якщо він визиває емоційний відгук.

Сприйняття у ранньому віці завдяки накопиченого досвіду стає багатовимірним. Окрім перцептивної складової (цілісного образу, що визначається кількістю сенсорних впливів) включає різноманітні зв'язки об'єкта з оточуючими предметами і явищами. З часом починає розвиватися апперцепція – сприйняття власного досвіду. Поступово роль апперцепції постійно вдосконалюється. У дошкільному віці з появою та розвитком апперцепції сприйняття стає цілеспрямованішим, більш осмисленим. У цьому процесі виділяються такі довільні дії – спостереження, розгляд, пошук [48].

У дітей раннього віку, як правило, переважають особисті мотиви. Саме вони найяскравіше проявляються у процесі спілкування з дорослими. Дошкільники потребують позитивної емоційної оцінки дорослого – похвалу, підтримку, ніжність, доброту тощо. Така потреба в дитини настільки значна, що вона часто приписує собі позитивні вчинки, якості, властивості [37].

Слід наголосити на тому, що сенсорне виховання передовсім спрямоване на розвиток і формування у дітей важливих сенсорних процесів (відчуттів, сприймань, уявлень), за сприянням яких вони оволодівають досвідом орієнтування у зовнішніх властивостях предметів і явищ.

Отже, завдання сенсорного виховання дітей раннього віку спрямовані на розвиток зорового, слухового, тактильного та кінестетичного сприймання (сприймання рухів), яке має велике значення в розвитку пізнавальної діяльності дитини. Основні особливості сенсорного розвитку дитини раннього віку: виникає уявлення про властивості предметів; складається новий тип зовнішніх орієнтованих дій – примірювання, а з часом зорове співвідношення предметів за ознаками; дитина засвоює ті властивості предметів, які мають практичну значимість у певній діяльності; розвивається фонематичний слух, який необхідний для спілкування з дорослим, а також для сприймання всіх звуків рідної мови.

1.3. Педагогічні умови використання леґо-конструктора з метою сенсорного розвитку дітей раннього віку

Однією з основних проблем сьогодення є створення умов для своєчасного повноцінного фізичного, психічного й духовного розвитку кожної дитини, формування її життєвих компетентностей. У зв'язку із цим одне з головних завдань педагога полягає в тому, щоб створити умови для самостійного розвитку дитини, прояву її особистісного потенціалу. Базовий компонент дошкільної освіти, Коментар до Базового компонента, програма розвитку дітей дошкільного віку «Я у світі» виокремлюють сенсорний розвиток як базову основу формування всіх ключових компетентностей дитини дошкільного віку.

Дитина просто обожає гратися, доводити їй потребу в грі та її користь не треба. А от перед педагогами й батьками постає дилема, як найефективніше можна навчити, розвинути і виховати дитину - та й ще так, щоб їй було комфортно й цікаво.

Одним із дієвих засобів, що дає змогу реалізувати підхід «навчання через гру» є конструктор LEGO, адже у самій його назві закладене розуміння покликання дитини в цьому світі. LEGO в перекладі з данської означає «грай добре» [5].

LEGO є простим і практичним інструментом, відкритою системою, що дає дитині змогу робити перші відкриття, досліджувати, експериментувати, пізнавати світ і себе в ньому, творити та імпровізувати досхочу. Конструктор LEGO було створено з глибокою вірою у потужну силу творчої гри як рушійної сили для розкриття внутрішнього потенціалу дитини [15].

LEGO - це ціла палітра гри, яка охоплює конструкторсько-будівельну, вільну, сюжетно-рольову, розвивальну, рухливу гру та гру за уявою; гру індивідуальну, самостійну та гру в парах, у міні-групах,

групах та командах; гру з однолітками та гру з дорослими тощо. І кожен із цих різновидів гри вносить свій незамінний вклад у всебічний розвиток особистості дитини.

Для конструювання в усіх вікових групах використовується дрібний (настільний) і великий будівельний матеріал, а також конструктори, що мають різні за складністю засоби з'єднання деталей: від елементарних іграшок - вкладишів і нанизувачів, що використовуються в групах раннього віку, до досить складних при збиранні дерев'яних і пластмасових конструкторів для дітей старшого дошкільного віку. Крім того, для конструктивної діяльності дітей необхідні різні додаткові матеріали і іграшки [70].

Враховуючи, що при конструюванні з будівельних матеріалів значна частина деталей йде на виготовлення перекриттів, а іноді обмежена їх кількість не дозволяє споруджувати перекриття у відповідності з дитячими задумами, педагоги пропонують дітям різні за конфігурацією пластини (квадратні, круглі, трикутні, овальні, багатокутові та ін.). Роблять їх з фанери, оргскла, оргаліта, міцного картону чи інших матеріалів.

Розмір підбирають довільно. Необхідно тільки враховувати, щоб пластини для дрібного конструктора уміщались в звичайний ящик від будівельного матеріалу, а пластини для великого - не перевищували за довжиною найдовшу деталь в наборі.

Якщо в будівельних наборах не вистачає циліндрів (коліс), то їх роблять з круглих довгих паличок різної довжини. Широко використовуються деталі, вирізані з пінопласту і розмальовані в різні кольори (в основному для прикрашання будов) [58].

В роботі з дітьми раннього віку за певними темами («Будівлі», «Мости», «Транспорт») використовуються малюнки, ілюстрації, фотографії, схеми. Вони використовуються в якості зразків.

В багатьох закладах дошкільної освіти будівельний матеріал для занять зберігається в методичному кабінеті. В такому випадку необхідно тридцять

будівельних наборів для різних вікових груп. Всі деталі розкладають в коробки за формами і кольором. Наприклад: червоні кубики - в одну коробку, сині цеглинки — в другу і так далі [38].

На вузеньку частину коробок наклеюють маленькі зображення тих деталей, які в них лежать. Таке зберігання зручне тим, що використовувати матеріал можуть всі вікові групи, значно зменшується час на його прибирання, діти не обмежуються тільки тими деталями, які є в тій чи іншій коробці. Бо в комплекті зазвичай однорідні деталі мають різний колір. І тому як би дитина не намагалася співставити їх за кольором, будівля вийде яскравою.

В деяких закладах дошкільної освіти є спеціально обладнані кабінети технічної і художньої творчості, де створені умови для організації конструктивної діяльності дітей: розставлені столи, розкладений будівельний матеріал, іграшки і інші додаткові матеріали, підібрані конструктивні ігри-головоломки. А також є можливість показувати дітям слайди, діафільми. На розставлених мольбертах діти можуть намалювати, наприклад, будівлю, машини, мости, а потім використати свої малюнки як зразки для конструювання. На мольбертах зручно демонструвати креслення, схеми, плани тощо [29].

Слід зауважити, що коробки з деталями, що найбільш використовуються дітьми (цеглинками, кубиками, пластинами) краще ставити ближче до країв столів. Відстань між робочими столами і столами з матеріалом не повинна перебільшувати 1 м, щоб не витратити час на зайві рухи. Подібне проведення занять зручне тим, що коробки з будівельним матеріалом не заважають дітям працювати, збільшується корисна площа столів для конструювання, полегшується аналіз споруд, оскільки всі вони на виду (порожні коробки не відмежовують будівлі).

Щоб будівельним матеріалом було зручно користуватися у вільний від занять час, для нього відводять певне місце. В групах раннього віку настільний будівельний матеріал частіше розміщують на полицях, які стоять

на двох вузьких столах чи висять над ними. Його розкладають за кольором і формою (прямо на поличках), щоб діти могли швидко відібрати необхідні деталі, а потім прибрати їх на місце. Кількість деталей і місце для роботи повинно бути розраховано для одночасного конструювання 4-5 дітей. Для обігравання побудов також розставляються дрібні іграшки (ялинки, прапорці, мотрійки, тваринки, машинки і ін.) [71].

Великий будівельний матеріал зберігають на стелажах, на низько підвішених поличках, платформах, в коробках. Його також розкладають за формою. Під полицями чи поруч з ними розставляють великі транспортні іграшки та іграшки, необхідні для гри (ляльки, собачки, ведмеді і ін.). Місце для конструювання бажано обладнати окремо від постійного руху дітей і дорослих.

Дрібний будівельний матеріал зберігають в коробках, в яких він був придбаний і на деталі не розбирають. Великий будівельний матеріал зазвичай прибирають в закриті шафи і стелажі. Пластини як настільного, так і великого будівельного матеріалу знаходяться там же. Дрібний будівельний матеріал для обігравання складають в коробки [56].

У зв'язку з тим, що організм дитини розвивається поступово, то і її іграшки також повинні «розвиватися» поступово. Основна вимога до іграшки дитини раннього віку – її безпечність для здоров'я малят, тобто всі іграшки та матеріали повинні бути сертифіковані.

Робота з сенсорного розвитку дітей раннього віку засобом лего-конструктора має будуватися з врахуванням наступних принципів [52]:

Науковість – згідно з ним педагоги мають пропонувати дитині для засвоєння точно визначені наукою положення, відкривати їй навколишню дійсність такою, якою вона є, розкривати причинно-наслідкові зв'язки між явищами, процесами, подіями.

Системність - визначає структуру та змістовність матеріалу, який опановує дитина. Системність надає знанням дієвості, придатності для

ефективного використання у пізнавальній діяльності й у вирішенні практичних завдань.

Доступність - потребує включення таких знань і вмінь, які враховували б вікові та пізнавальні можливості дитини;

Систематичність і послідовність - полягає у раціональному плануванні пізнавального матеріалу, дотриманні логічної послідовності під час ознайомлення з ним дитини, у поступовому ускладненні, повторенні раніше вивченого з метою глибшого засвоєння;

Зв'язок знань і вмінь із життям - дитині слід не лише давати знання, а й навчати її самостійно їх здобувати й використовувати у різних життєвих ситуаціях;

Свідомість та активність - орієнтує педагогів на використання методів навчання, які відкривають дитині можливості бути реальним учасником процесу пізнання;

Індивідуальний підхід - ґрунтується на повазі до потреб та інтересів кожної окремої дитини.

Дітям раннього віку спочатку краще дати можливість самим познайомитися з деталями простого конструкторського набору шляхом практичного експериментування з ними. З цією метою можна використовувати, наприклад, набір «Стандартний комплект цеглинок LEGO DUPLO», що складається з безлічі (104 шт.) яскравих об'ємних деталей чотирьох основних кольорів (червоний, синій, жовтий, зелений), що мають різну геометричну форму. Кількість деталей дозволяє об'єднати дітей по підгрупах (4-5 осіб) [68].

Для першого практичного знайомства з новим матеріалом важливо надати достатньо місця, щоб в середині розміщувалося велика кількість деталей, а навколо вільно діяли діти. При цьому необхідно забезпечити кожній дитині підгрупи можливість вільно взяти будь-яку деталь.

Через відому велику здатність до наслідування дітей цього віку часто буває так, що вибрав один, хочеться мати й іншому. Але вихователь не

повинен відразу ж приходити на допомогу і давати із загального набору таку ж деталь (може бути, іншого кольору). Краще запропонувати самій дитині пошукати таку ж деталь, що важливо для розвитку у нього сенсорики, орієнтовної діяльності, певної самостійності. І тільки в тому випадку, якщо дитина сама не впоралася, вихователь може прийти на допомогу: відібрати кілька деталей (3-4) і запропонувати з них вибрати потрібну (як правило, діти з цим справляються) [38].

Як показує досвід, діти спочатку не схильні розглядати деталі; вони відразу ж починають їх об'єднувати, намагаючись щось зробити. При цьому багато хто з них приставляє одну деталь до іншої або ставить їх один на одного, не скріплюючи між собою. Але через те, що деталі мають нерівні поверхні (опуклості і угнутості), діти змушені повертати їх по багато разів, щоб знайти рівні сторони. Деякі діти намагаються докласти деталі один до одного нерівними сторонами, у когось раптом пази збігаються зі штифтами і деталі скріплюються між собою. Ця мить є відкриттям для дітей: вони радісно починають всім показувати і повторювати дію сполуки. Тоді й інші діти підгрупи починають робити те ж саме [32].

Однак потрібно мати на увазі, що в підгрупі можуть виявитися діти, які мають досвід гри з такого типу конструктором. Вихователю важливо визначити це заздалегідь і виділити таких дітей в окрему підгрупу для того, щоб інші мали можливість зробити для себе відкриття способу кріплення. Після того, як спосіб кріплення деталей став надбанням всіх дітей, їх можна об'єднувати.

В результаті практичних дій діти, з'єднуючи кілька деталей, отримують різні конструкції; позначають їх словом («машина», «трамвайчик», «кораблик» тощо) і діють з ними. Часто, додаючи деталі до вже наявної конструкції, діти отримують або нову конструкцію («... тепер це будиночок»), або нові її якості («... тепер це великий літак, він швидко літає») [29].

На наступних двох-трьох заняттях вихователь використовує або той же конструктор, доповнюючи його дрібними деталями, або інший - «Великий базовий набір LEGO DUPLO», в якому вже 146 деталей, у тому числі: домашні тварини, чоловічки, машинки і деталі з нанесеними на них малюнками. З підгрупами дітей він організовує сюжетне конструювання, розігруючи разом з ними нескладні ситуації: наприклад, будують поїзд, і люди їдуть в ньому на дачу; далі будують дачу, і люди там живуть, відпочивають на лавочках, годують курочок і т.п. Або будують гараж, в який діти ставлять машинки, деякі з них діти конструюють самі [16].

Важливою умовою сенсорного розвитку дітей засобом лего-конструктора є співпраця ЗДО з батьками дошкільнят раннього віку.

Взаємодія вихователів з сім'ями вихованців є однією із найважливіших умов формування особистості дитини, позитивних результатів у вихованні, якого можна досягти при узгодженості дій та за умови розвитку інтересу батьків до питань виховання і навчання.

Співпраця педагогів і батьків дозволяє краще пізнати дитину, подивитися на неї з різних позицій, побачити в різних ситуаціях, а отже, допомогти в її розвитку.

Зміцнення і розвиток тісного зв'язку і взаємодії дитячого садка і сім'ї забезпечують сприятливі умови життя і виховання дитини, формування основ повноцінної, гармонійної особистості.

Н. Сех запропонувала таке визначення поняття «співпраця педагогів з батьками» – це організація спільної діяльності з родинами вихованців, у процесі якої за допомогою спілкування з дитиною забезпечуються оптимальні умови в сім'ї та ЗДО для повноцінного фізичного та психічного розвитку, а також підвищується рівень сформованості педагогічної культури вихователів та батьків [65].

До основних напрямів співпраці закладу дошкільної освіти з батьками вихованців О. Тарасова відносить [73]:

- діагностування батьків з метою виявлення їх обізнаності щодо сенсорного розвитку дітей;
- поглиблення і розширення знань батьків щодо сенсорного розвитку дітей;
- залучення батьків до конкретних заходів, наприклад, до оновлення предметно-розвивального середовища;
- проведення спільних заходів з дітьми тощо.

Виявити запити батьків, їх проблеми і труднощі у питаннях виховання та навчання дітей раннього віку щодо сенсорного розвитку допомагають особисті бесіди, анкетування, також і самостійний вибір тем батьками для обговорення з наведеного переліку питань з сенсорного розвитку малюків, запропонованих вихователем. З урахуванням їх побажань і пропозицій вихователь планує роботу з сім'єю.

Важливо залучити батьків у процес виховання і розвитку дітей, щоб вони стали активними його учасниками, а не пасивними слухачами. З цією метою педагоги використовують різноманітні форми роботи з ними, як індивідуальні, так і групові форми роботи з сім'єю [64].

Поглиблюють і розширюють батьки свої педагогічні знання під час консультації з вихователем, за круглим столом, коли батьки обмінюються власним досвідом з сенсорного розвитку дитини тощо.

Важливим засобом сенсорного розвитку дітей раннього віку є конструювання – продуктивна діяльність дітей, спрямована на отримання з окремих частин єдиного певного продукту (конструкцій і моделей з будівельного матеріалу і деталей конструкторів, виробів з паперу, картону, різного природного (мох, гілки, шишки, камені тощо) і непридатного матеріалу (картонні коробки, дерев'яні катушки, гумові шини, старі металеві речі тощо) [61].

Одним з видів конструкторів, що використовується у роботі з дітьми раннього віку є конструктор LEGO. Т. Гурковська у своєму дослідженні характеризує LEGO як універсальний конструктор, що має ряд переваг перед

іншими видами конструкторів: яскравість, унікальна пластмаса, безпечність, велике різноманіття деталей і можливість їх оригінального використання, якість, свобода у виборі тематики і матеріалу, що викликає з боку дітей інтерес саме до цього конструктора. З його деталей діти легко меблюють кімнату для ляльки, створюють загона для звірів, будують гаражі й автотраси. Він не містить чіткої інструкції з використання, відкриває простір для пошуку, стимулює дитячу допитливість, а тому конструкції можуть вдосконалюватися, змінюватися, трансформуватися у будь-що, що необхідно дітям для гри. У нього немає вікових обмежень і діти мають можливість продовжувати займатися цим видом діяльності, ускладнюючи й удосконалюючи свої вміння» [16].

Дітям раннього віку подобається працювати з LEGO. Він допомагає дітям втілювати у життя свої задуми, будувати й вигадувати, захоплено працюючи й насолоджуючись кінцевим результатом. Вони відчують себе творцями, експериментують і створюють щось нове для себе та своєї гри.

Відомо, що ігри з конструктором довго не набридають дітям, оскільки забезпечують значну варіативність, різноманітність комбінацій. Конструюючи під час занять та самостійної діяльності, вони уявляють, фантазують тощо. Результатом їх конструювання можуть бути як лісові домівки для тварин, будинок для Святого Миколая, хатинка для Баби Яги, піраміди для Фараонів, так і LEGO – ракети для відвідання Космосу, Міжнародні космічні станції, інопланетні кораблі. Діти з задоволенням моделюють чарівних тваринок, улюблених та вигаданих казкових героїв. У кожної дитини з'являється можливість створити власний образ колобка або вовка, наділити свого LEGO - казкового героя тими якостями, якими вона забажає. Тут вовк може вийти синього кольору й бути добрим, адже дитина фантазує і втілює власний задум. З новими образами можна створювати новий й оригінальний сюжет, обігравати його в години дозвілля, об'єднуючись, показувати свою виставу одноліткам тощо [29].

Завдяки різноманіттю деталей, конструктори LEGO дозволяють кожному знайти заняття по душі, створити щось необхідне для гри: дівчата з задоволенням будують казкові замки для лялькових принцес, чарівні будиночки для фей, меблюють кімнати для улюблених ляльок; хлопчики будують ціле місто з гаражами та автозаправними станціями, пожежною частиною чи аеродромом або створюють укріплення для захисту міста від нападників.

Машинки, літаки, кораблики, будиночки і замки, всілякі скульптури - і це далеко не повний список того, що можна зібрати з конструкторів LEGO [32; 38].

Поряд з цим, зауважимо, що різноманітність дидактичного матеріалу може викликати і певні труднощі у роботі з ним:

- по-перше, діти мають вивчити назви усіх деталей. Слід враховувати, що дошкільники працюють переважно у командах. При проханні вихованця передати яку-небудь деталь конструктора, незнання її назви уповільнить процес конструювання і ускладнить спілкування з однолітками;

- по-друге, діти мають збирати конструкцію таким чином, щоб вона не розпалася на праву та ліву частину, а скріплювала кожний шар наступним за принципом «цегельної кладки», зі зміщенням. Якщо ж цей матеріал легко засвоївся дошкільниками, можна показати їм «фокус» з нестандартним кріпленням деталей. Загалом варіантів кріплення між собою LEGO-елементів досить багато. Так, наприклад, дві цеглини 2x4 можна скріпити між собою способами, що створює практично необмежені можливості утворення різних типів будівель та ігрових ситуацій;

- по-третє, діти мають вміти враховувати підбір деталей за формою, кольором, величиною. Наприклад, якщо мова йде про механічну конструкцію, важливо прорахувати чітке місце кожної деталі, у іншому випадку зібрана модель не буде приводитися у рух [29].

Це важливі аспекти, які слід враховувати вихователю в організації роботи з LEGO-конструювання.

Отже, ми встановили, що педагогічними умовами сенсорного розвитку дітей раннього віку є організація предметно-ігрового середовища, яке відповідає певним вимогам і принципам організації; організація системи ігор та занять з леґо-конструктором, які проводяться систематично з послідовним ускладненням матеріалу; тісна співпраця вихователів з батьками вихованців, яка полягає в консультуванні батьків з метою їх ознайомлення з леґо-конструктором та його використанням щодо сенсорного розвитку дітей; залучення батьків до оновлення предметно-розвивального середовища, до участі у спільних заходах з дітьми, до обміну досвідом з сенсорного розвитку.

Висновки до 1 розділу

Теоретичний аналіз психолого-педагогічної літератури з проблеми сенсорного розвитку дітей раннього віку дає підстави для таких висновків:

Проблему сенсорного розвитку досліджували відомі психологи та педагоги (Л. Артемова, Т. Дуткевич, І. Барташнікова, З. Богуславська, Л. Виготський, Т. Денисенко, Т. Дронова, Т. Кондратенко, В. Котирло, М. Кривоніс, С. Кулачківська, С. Ладивір, О. Логвиненко, Л. Олійник, Р. Павелків, О. Проскура, О. Цигипало, К. Щербакова та інші).

Учені схарактеризували сутність сенсорного розвитку дітей раннього віку. Також визначено, що сенсорний розвиток – це розвиток сприймання дитини та формування уявлень про величину, форму, колір, положення в просторі, а також про запах, смак, звук тощо.

Науковцями виокремлено основні особливості сенсорного розвитку дитини раннього віку: засвоюються властивості предметів, у першу чергу ті, що мають практичну значущість у практичній діяльності; складається новий тип зовнішніх орієнтованих дій – примірювання, зорове співвідношення предметів за ознаками; виникають уявлення про властивості предметів; розвивається фонематичний слух, необхідний для спілкування з дорослими і для сприйняття всіх звуків рідної мови.

Основою розвитку відчуттів у дитини є її дійові зв'язки із зовнішнім світом, які спричиняються до вдосконалення аналітико-синтетичної діяльності її аналізаторів. Підвищується здатність аналізаторів диференціювати різні властивості явищ навколишнього світу, вдосконалюється їх синтезуюча діяльність. Це стосується усіх без винятку відчуттів. На третьому році життя продовжується удосконалюватися вміння розрізняти всі спектральні кольори.

Встановлено, що сенсорний розвиток відбувається у процесі цілеспрямованого, спеціально організованого педагогічного процесу, метою

якого є формування в дітей уявлень про сенсорні еталони, їхні властивості та просторові відношення.

З'ясовано, що ефективність сенсорного розвитку залежить від зони сенсорного розвитку, де діти можуть займатися ігровою діяльністю з дидактичними іграшками (пірамідками з кілець, кубиків, трикутниками, площинними та об'ємними геометричними фігурами, природним матеріалом тощо), які відповідають певним вимогам.

Визначені педагогічні умови сенсорного розвитку дітей раннього віку засобом леґо-конструктора, а саме: систематичного залучення дітей раннього віку до конструктивної діяльності з леґо; створення належного предметно-розвивального середовища та наявності цілеспрямованого психолого-педагогічного впливу з боку вихователя; розробки серії занять та ігор з сенсорного розвитку дітей раннього віку засобом леґо-конструктора; взаємодії закладу дошкільної освіти з батьками дітей раннього віку.

РОЗДІЛ 2. ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНА ПЕРЕВІРКА ЕФЕКТИВНОСТІ ПЕДАГОГІЧНИХ УМОВ СЕНСОРНОГО РОЗВИТКУ ДІТЕЙ РАНЬОГО ВІКУ ЗАСОБОМ ЛЕГО-КОНСТРУКТОРА

2.1. Характеристика рівнів сенсорного розвитку дітей раннього віку

Для перевірки ефективності педагогічних умов сенсорного розвитку дітей раннього віку засобом леґо-конструктора нами був проведений педагогічний експеримент, який складався з трьох послідовних етапів: констатувального, формувального, контрольного. Метою констатувального етапу було виявлення рівнів сенсорного розвитку дітей експериментальної та контрольної груп. На формувальному етапі була проведена робота з реалізації педагогічних умов сенсорного розвитку дітей раннього віку засобом леґо-конструктора. На контрольному етапі було подано порівняльну характеристику рівнів сенсорного розвитку дітей раннього віку.

Перед початком проведення експериментального дослідження ми проаналізували Базовий компонент дошкільної освіти і чинні програми виховання і навчання дітей дошкільного віку «Дитина» [18], «Я у Світі» [58], «Українське дошкілля» [57] з метою виявлення змісту і завдань з сенсорного розвитку дітей раннього віку.

Базовий компонент дошкільної освіти формулює основні завдання з сенсорного розвитку дітей раннього віку: забезпечення пізнавальної активності дитини, її спостережливості, винахідливості у довкіллі; розвиток орієнтування в сенсорних еталонах тощо [3].

Програми «Я у Світі» [58] та «Українське дошкілля» [57] також характеризують показники сенсорного розвитку. В програмі «Я у Світі» зазначаються показники сенсорного розвитку: дитина розуміє, що пізнати предмет можна не лише спостерігаючи за ними, а й під час безпосереднього

його обстеження; малюк має уявлення про величину, кількість; дитина самостійно або за допомогою дорослого задовольняє свій пізнавальний інтерес; дитина розуміє зміст понять «багато – мало», «багато – один», «більше – менше», «стільки ж»; розуміє слова, які позначають відстань між предметами (близько – далеко); має елементарні знання про форму предметів, про їх розміщення у просторі (попереду, позаду, внизу, високо, низько, поруч); маніпулює предметами та природними об'єктами і може візуально, на дотик, нюх і смак визначити їх властивості, порівняти їх та встановити найпростіші причинно-наслідкові зв'язки; називає пори року, частини доби та її елементарні особливості; дібрати та об'єднати предмети або їх частини відповідно до форми та величини; дитина може самостійно спостерігати за об'єктами пізнання, звертає увагу на зміни в природному та предметному середовищі; зосереджено пізнає об'єкти; виділяє в них форму, колір, величину; впізнає і відтворює в пам'яті бачені раніше предмети; розрізняє поняття «багато – мало», «багато – один», встановлює відповідність «більше – менше», «стільки ж»; визначає форму предметів, називає деякі площинні (круг, квадрат, трикутник) та об'ємні геометричні фігури (куля, куб); знаходить геометричні фігури серед предметів, на малюнках; порівнює предмети, об'єкти за величиною, формою, робить спробу групувати предмети на великі, маленькі; визначає основні напрями руху (вперед, назад, угору, вниз) та розміщення предметів у просторі (тут, там, туди, сюди, ближче, далі, на, під, за, поруч, високо, низько); встановлює перебіг подій у часі (спочатку, потім, незабаром, тепер, учора, сьогодні, завтра), називає пори року, частини доби [58].

Так програма «Українське дошкілля» визначає, що в дитини раннього віку мають бути сформовані основи сенсорної культури, за умови якщо дитина може групувати однорідні предмети за формою, величиною, кольором; вона розуміє, що колір, форма, величина відносяться до постійних ознак предметів, що вони враховуються у практичній діяльності; співвідносити різномірні предмети одночасно за величиною і формою;

розуміє і використовує у своєму мовленні слова: «високо – низько», «вгорі – внизу», «далеко – близько», «в», «на», «під», «за»; зіставляти предмети за кольором, формою, величиною, встановлювати їх схожість або відмінність; може визначити предмети на дотик і зіставити однакові та різні предмети; назвати звуки за силою голосу (тихий – гучний); дитина може показати розташування предметів у просторі; розрізнити на смак овочі, фрукти, ягоди, використовує слова: «солодкий», «кислий», «гіркий» тощо; розпізнати голоси тварин і звуки в природі [57].

Програма «Дитина» визначає такі завдання сенсорно-пізнавального розвитку дітей раннього віку: залучення дітей до сенсорних дидактичних ігор, різноманітних дій з предметами та іграшками; збагачування досвіду дітей різноманітними сенсорними враженнями; розвиток відчуття сприйняття; навчання дітей групувати предмети за певними сенсорними ознаками: кольором, величиною, формою; створення ситуацій, які спонукають дитину до виділення цих ознак предметів [18].

Отже, Базовий компонент дошкільної освіти й освітні програми чітко визначають зміст та основні показники сенсорного розвитку дітей раннього віку.

Мета констатувального етапу експерименту полягала у визначенні рівня сенсорного розвитку дітей раннього віку. Експеримент проводився на базі ЗДО №12 «Олімпійський» Сумської обласної ради. В експерименті було задіяно дві групи дітей раннього віку, їх батьки та вихователі. Одна група дітей «Гномики» А була взята як експериментальна (12 осіб), друга «Гномики» Б – як контрольна (12 осіб). Групи працювали в однакових організаційних умовах.

На цьому етапі експерименту нами було розроблено критерії, показники і визначено рівні сенсорного розвитку дітей раннього віку.

Критеріями сенсорного розвитку дітей раннього віку було визначено емоційно-мотиваційний, когнітивний, діяльнісний.

Показники емоційно-мотиваційного критерію: прояв інтересу до дій з іграшками різної форми, величини і кольору; переживання позитивних емоцій під час гри з предметами різного кольору, форми, величини.

Показники когнітивного критерію: наявність у дитини уявлень про колір предметів, їх форму та величину.

Показники діяльнісного критерію: вміння дітей розрізняти предмети за кольором, формою та величиною; вміння дітей групувати предмети за певною сенсорною ознакою.

На основі обраних критеріїв та показників ми визначили три рівні сенсорного розвитку дітей раннього віку: високий, середній та низький.

Високий рівень сенсорного розвитку характерний для дитини, яка має стійкий інтерес до дій з іграшками різної форми, величини і кольору; переживає позитивні емоції під час гри з предметами різного кольору, форми, величини; має уявлення про форму, колір, величину предметів, розрізняє три геометричні фігури (круг, квадрат, трикутник), чотири основні кольори (червоний, жовтий, зелений, синій), величину (велике-маленьке); диференціює геометричні фігури, колір, величину предметів за зразком вихователя; уміє групувати предмети за певною сенсорною ознакою.

Середній рівень сенсорного розвитку характерний для дитини, в якій інтерес до дій з іграшками різної форми, величини і кольору виникає не завжди; яка частково переживає позитивні емоції під час гри з предметами різного кольору, форми, величини; має уявлення про дві форми, чотири кольори, два параметри величини (велике-маленьке); під час диференціації предметів за формою, кольором, величиною потребує незначної допомоги дорослого; уміє групувати предмети за певною сенсорною ознакою за зразком вихователя,

Низький рівень сенсорного розвитку характерний для дитини, в якій не виникає інтерес до дій з іграшками різної форми, величини і кольору; вона іноді переживає позитивні емоції під час гри з предметами різного кольору, форми, величини; яка має уявлення про одну форму, кілька 1-2 кольори, не

орієнтується в параметрах величини (велике-маленьке); під час диференціації предметів за формою, кольором, величиною потребує значної допомоги дорослого; групує предмети за певною сенсорною ознакою разом з вихователем.

Для перевірки кожного з критеріїв було дібрано спеціальні експериментальні завдання (табл. 2.1).

Таблиця 2.1.

Критерії, показники та методи діагностики рівнів сенсорного розвитку дітей раннього віку

Критерій	Показники	Методи діагностики
Емоційно-мотиваційний	- наявність інтересу до дій з іграшками різної форми, величини, кольору; – позитивні емоції під час гри з предметами різного кольору, форми, величини	спостереження за дітьми під час ігрової діяльності гра «Побудуй башту» спостереження під час ігрової діяльності (гра «Розклади фігури»)
Когнітивний	- наявність уявлень про форму предметів; – наявність уявлень про колір предметів; - наявність уявлень про величину предметів.	Дидактична гра «Цікава коробка» Дидактична гра «Знайди той самий» Дидактична гра «Великий і маленький»
Діяльнісний	– вміння дітей розрізняти предмети за кольором; – вміння дітей розрізняти предмети за формою; – вміння дітей розрізняти предмети за величиною.	гра «Обери доріжку» гра «Зайчєня» гра «Пригости Зайчика»

З метою виявлення рівнів сенсорного розвитку за емоційно-мотиваційним критерієм ми спостерігали за дітьми під час гри «Побудуй башочку», «Розклади фігури», (Додаток Б).

Дидактична гра «Побудуй башточку» дозволила нам з'ясувати інтерес дітей до дій з фігурками різного кольору, величини, форми. Під час її проведення ми запропонували дітям розглянути елементи конструктора

різного кольору (зелені, жовті, сині, червоні, чорні, сірі) і розміру: квадрати, трикутники, кубики, круглої форми і запропонували їм побудувати казкову башту. Після гри ми отримали результати, які засвідчують, що переважній частині дітей подобаються більше фігури яскравих кольорів, невеликих розмірів: вони будували башточку із елементів конструктора середніх розмірів жовтого і червоного кольорів, а частині дітей навпаки, більше подобається фігурки зеленого та синього кольорів: вони побудували башту із синіх і зелених кубиків великих розмірів. Аналіз діяльності дітей свідчить, що дітей більше приваблюють фігурки невеликих розмірів: кубики або елементи конструктора круглої форми.

Отже, проведення з дітьми гри засвідчило, що їх більше приваблюють яскраві кольори, іграшки їм подобаються квадратної або круглої форми. Більшість дівчаток граються вдома з ляльками, а хлопчики – з машинками або займаються конструюванням.

В процесі проведення гри «Розклади фігури» ми з'ясували, що не всі діти виявляють інтерес до обстеження іграшок. Крім цього, якщо дитина відчувала труднощі під час виконання завдань, то в неї знижувався інтерес дітей до дій з іграшками.

Нами також було проведено спостереження за дітьми під час ігрової діяльності. Її мета - виявлення позитивних емоцій та переживань дитиною під час гри з предметами різного кольору, величини, форми. Результати спостережень свідчать, що не всі діти демонструють позитивні емоції під час гри з іграшками. Виявилось, що якщо дитина зацікавлена іграшкою, то вона залюбки виконує дії з іграшками, а якщо в неї є певні проблеми, то дитина починала нервувати, плакати.

Нами також констатовано, що майже всі діти виявляли позитивні емоції в процесі гри з іграшками середніх розмірів, яскравого кольору: пірамідками, ляльками, кубиками, мотрійками. Також ми виявили що хлопчики з задоволенням обстежували іграшки квадратної форми, іноді

використовували і трикутні елементи конструктора під час конструювання, а дівчаткам подобається більше обстежувати круглі іграшки.

Отже, можемо зробити висновок, що діти надають перевагу яскравим іграшкам: конструктору, башточкам, мотрійкам. Граючись іграшками діти відчують позитивні емоції, вони цікавляться їх обстеженням, а також виникає бажання грати з ними. Дівчатка більше цікавляться іграшками яскравих кольорів, невеликих розмірів та округлої форми. Натомість хлопчики надають перевагу конструюванню, користуючись елементами конструктора різної форми: квадратики, кубики, трикутної і круглої форми.

Результати за емоційно-мотиваційним критерієм відображено у таблиці 2.2 та на рис. 2.1.

Таблиця 2.2

Рівні сенсорного розвитку за емоційно-мотиваційним критерієм дітей ЕГ та КГ на констатувальному етапі

Група	<i>Рівні сенсорного розвитку</i>					
	Високий		Середній		Низький	
	К-ть	%	К-ть	%	К-ть	%
Експериментальна	1	8	6	50	5	42
Контрольна	2	16	6	50	4	34

Як видно з таблиці 2.2 та рисунка 2.1. високий рівень сенсорного розвитку дітей раннього віку було виявлено у 8% дітей ЕГ і 16% КГ; середній рівень за цим критерієм продемонстрували 50% дітей ЕГ та 50% дітей КГ; на низькому рівні перебували 42% дітей ЕГ та 34% – КГ.

Отже, рівні сенсорного розвитку за емоційно-мотиваційним критерієм на констатувальному етапі дослідження знаходяться на середньому рівні (50% – ЕГ і КГ).

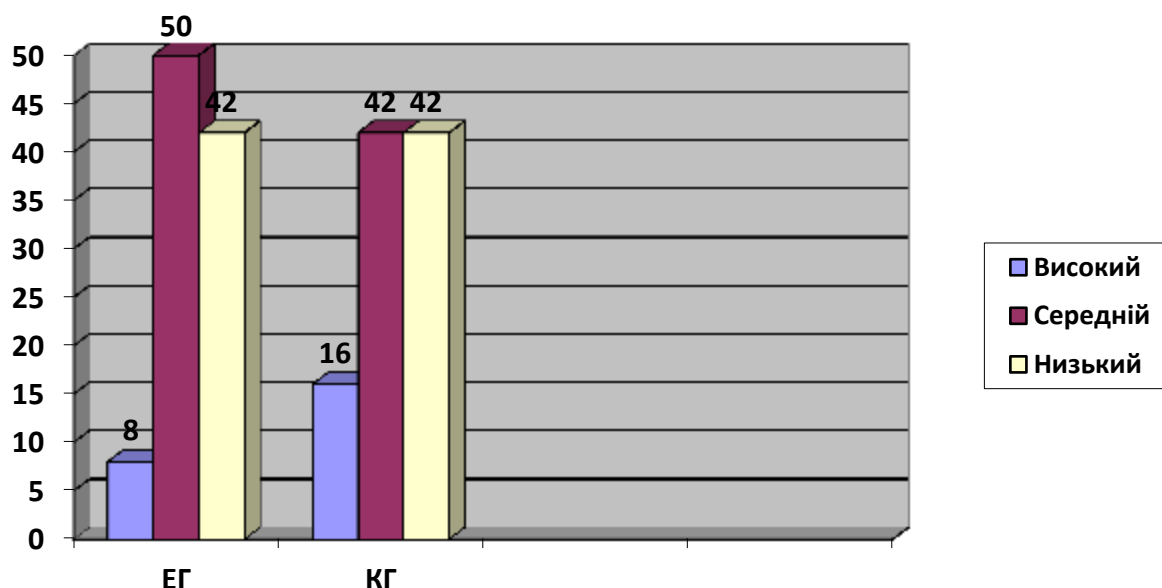

Рис. 2.1. *Рівні сенсорного розвитку за емоційно-мотиваційним критерієм дітей EG та KG на констатувальному етапі дослідження*

Для виявлення рівнів сенсорного розвитку у дітей раннього віку за когнітивним критерієм ми провели дидактичні ігри «Цікава коробка», «Знайди той самий», «Великий і маленький» (додаток В).

З метою виявлення уявлення дітей про форму предметів ми провели гру «Цікава коробка». Дітям пропонувалося зібрати фігурки різної форми у коробку з вирізаними отворами для фігур однакової форми. Завдання дітей полягало у співвіднесенні форм фігури і «дверей» на коробці. Значна частина дітей мала труднощі у процесі збирання фігур у коробку. Їм складно було співвіднести «двері» у «будиночку» з фігурами. Але також були діти, які без утруднень виконали поставлене завдання: чітко дібрали «двері» для усіх фігур, а також називали ці фігури.

Також нами була проведена дидактична гра «Знайди той самий» з метою виявлення уявлень дітей про колір. Дітям було запропоновано побудувати башточку з кубиків. Для цього ми показували дітям кубик відповідного кольору, а потім їм потрібно було знайти серед декількох кубиків такий самий.

В результаті проведеної гри було з'ясовано, що діти як експериментальної так і контрольної груп недостатньо орієнтуються в

кольорах. Найкраще діти засвоїли жовтий і червоний кольори, виникали проблеми з відтворенням зеленого і синього кольорів.

З'ясовуючи уявлення дітей про розмір ми провели гру «Великий і маленький». Для цього дітям пропонувалося розкласти іграшки різної величини по коробках: великі іграшки – у велику коробку, маленькі – у маленьку. В підсумку було констатовано, що 50% дітей не мають чіткого уявлення по форму предметів, вони не змогли чітко відповісти чим одна іграшка відрізняється від іншої.

Значна частина дітей по коробках іграшки розкладала з нашою допомогою, а на поставлені запитання також потребувала допомоги. Отже, можна зробити висновок, що переважна більшість дітей як експериментальної так і контрольної груп мають середній рівень сформованості уявлень про мало, багато, більше та уявлення про форму предметів.

Результати виконаних завдань дітей за когнітивним критерієм розмістили у таблиці 2.3. та на рисунку 2.2.

Таблиця 2.3

***Рівні сенсорного розвитку дітей ЕГ та КГ за когнітивним критерієм
На констатувальному етапі***

Група	Рівні сенсорного розвитку					
	Високий		Середній		Низький	
	К-ть	%	К-ть	%	К-ть	%
Експериментальна	1	8	6	50	5	42
Контрольна	2	16	6	50	4	34

Як свідчать дані таблиці 2.3 і діаграми на рис. 2.2. високого рівня сенсорного розвитку серед дітей раннього віку досягло 8% дітей експериментальної і 16% контрольної груп; на середньому рівні за цим критерієм перебуває 50% дітей ЕГ та КГ; низький рівень виявлений у 42% дітей ЕГ та 34% – КГ дошкільників.

Група	<i>Рівні сенсорного розвитку</i>					
	Високий		Середній		Низький	
	К-ть	%	К-ть	%	К-ть	%
Експериментальна	1	8	6	50	5	42
Контрольна	2	16	6	50	4	34

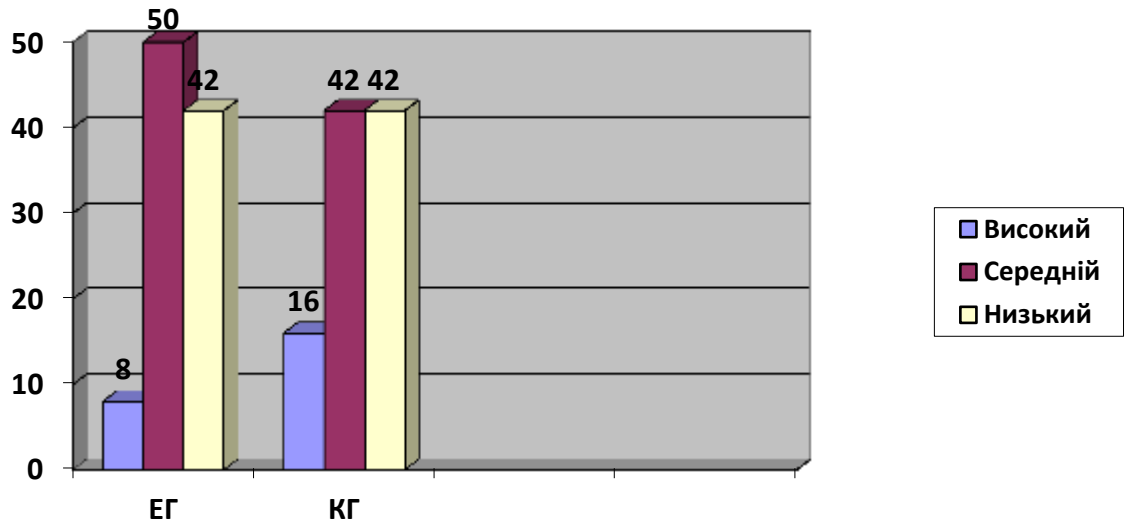

Рис. 2.2. *Рівні сенсорного розвитку дітей ЕГ та КГ за когнітивним критерієм на констатувальному етапі дослідження*

Отже, узагальнені результати дослідження, що ми отримали за когнітивним критерієм засвідчують, що діти як експериментальної, так і контрольної груп мають елементарні уявлення про колір, форму, величину предметів, що переважно відповідають середньому рівню (50% ЕГ та КГ).

Щоб перевірити рівень сенсорного розвитку за діяльнісним критерієм нами було проведено дидактичні ігри «Пригости Зайчика», «Обери доріжку», «Зайчєня» (додаток Д).

Метою проведення гри «Зайчєня» було виявлення вмінь дітей групувати схожі за формою і кольором предмети. Спочатку діти повинні були викласти зайчєнят (білі круги) у рядок, потім погодувати їх морквою (оранжевий трикутник), капустою (зелений круг), буряком (фіолетовий трикутник). Для дітей гра виявилася дуже складно. Проте, переважна кількість дітей продемонструвала вміння групувати предмети за формою і кольором на середньому рівні.

Також для виявлення вміння дітей групувати предмети за величиною нами була проведена гра «Пригости Зайчика». Ми пропонували дітям зібрати моркву для Зайчика: велику моркву – в велике відро, а маленьку – в маленьке.

Метою проведення гри «Обери доріжку» було виявлення вміння дітей знайомі їм предмети співвідносити за кольором та формою. Для цього нами було використано набір різнокольорових смужок з вирізаними кругами, квадратами, трикутниками. Дітям було запропоновано обрати собі смужку і закрити вирізи на ній відповідними фігурками, колір яких збігається з кольором смужки.

Узагальнені кількісні результати рівнів сенсорного розвитку за діяльнісним критерієм подано у таблиці 2.4 та на діаграмі на рис. 2.3.

Таблиця 2.4

Рівні сенсорного розвитку дітей ЕГ та КГ за діяльнісним критерієм на констатувальному етапі

Група	Рівні сенсорного розвитку					
	Високий		Середній		Низький	
	К-ть	%	К-ть	%	К-ть	%
ЕГ	2	16	6	50	5	34
КГ	2	16	6	50	5	34

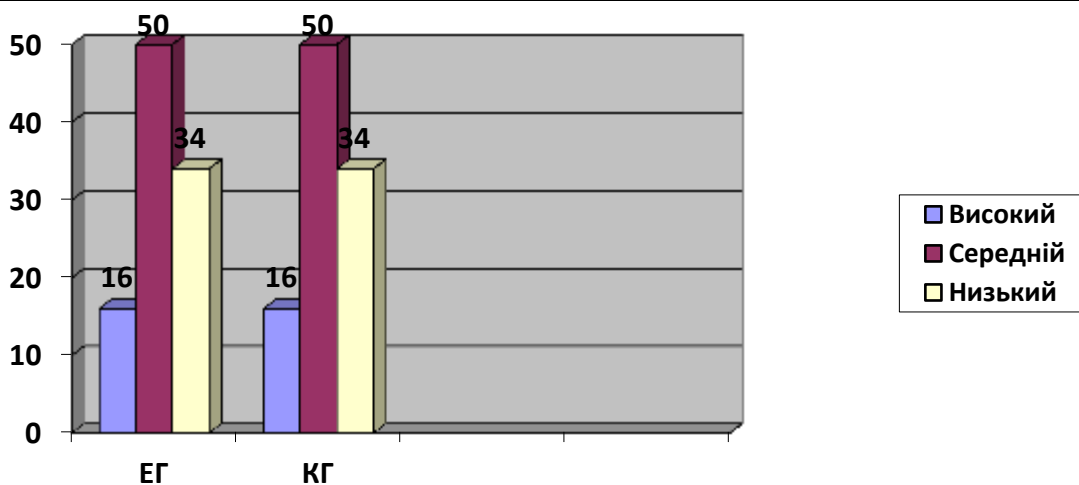

Рис. 2.3. Рівні сенсорного розвитку дітей ЕГ та КГ за діяльнісним критерієм на констатувальному етапі дослідження

Загальний рівень сенсорного розвитку дітей раннього віку за усіма критеріями відображено в таблиці 2.5 та рисунку 2.4

Таблиця 2.5

Загальний рівень сенсорного розвитку дітей ЕГ та КГ на констатувальному етапі

Група	Рівні сенсорного розвитку		
	Високий	Середній	Низький
	%	%	%
Експериментальна	8	50	42
Контрольна	16	50	34

Як свідчать дані таблиці 2.5 та рисунок 2.4., високого рівня сенсорного розвитку досягло 8% дітей ЕГ та 16 % КГ; середній рівень продемонстрували 50% дітей ЕГ та 50% дітей КГ, на низькому рівні знаходиться 42% дітей ЕГ та 34% – КГ.

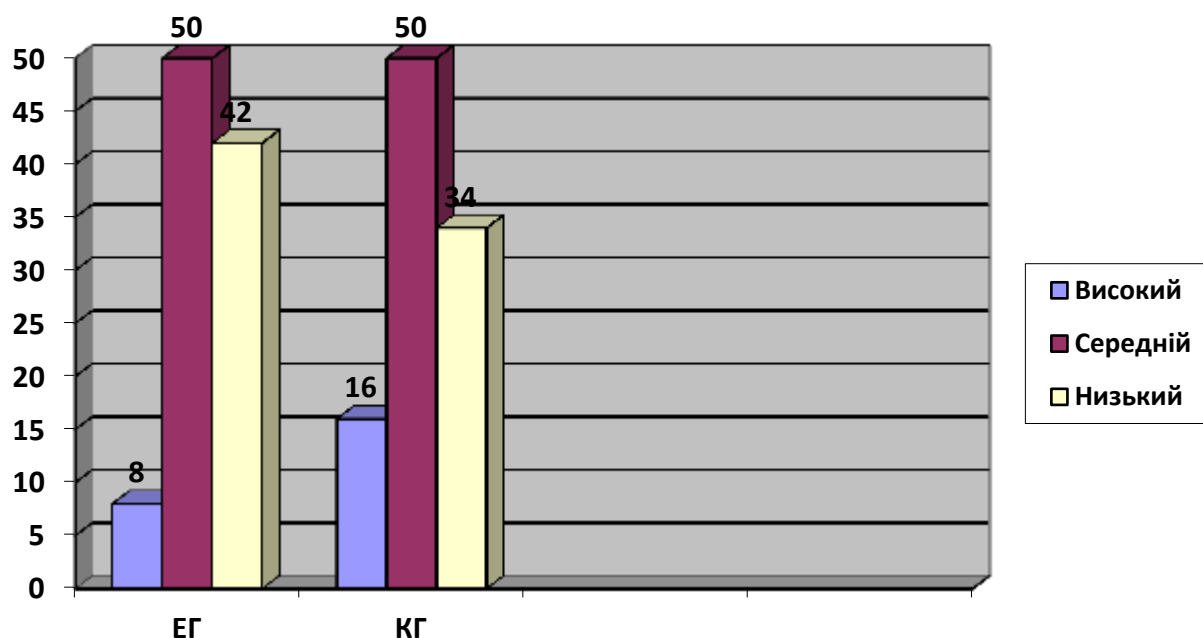

Рис. 2.4. Загальний рівень сенсорного розвитку дітей ЕГ та КГ на констатувальному етапі дослідження

Робота, проведена на констатувальному етапі дослідження серед 24 дітей раннього віку, дозволила з'ясувати, що більшість вихованців не мають

достатніх уявлень про колір, форму та величину предметів і не вміють диференціювати знайомі предмети довкілля за цими сенсорними ознаками.

Більшість дітей показала середній і низький рівні сенсорного розвитку, що свідчить про необхідність розробки системи роботи з реалізації педагогічних умов і проведення систематичної роботи з дітьми раннього віку щодо їх сенсорного розвитку.

2.2. Реалізація педагогічних умов сенсорного розвитку дітей раннього віку засобом лего-конструктора

З метою покращення отриманих результатів було проведено формувальний етап експерименту, під час якого ми намагалися покращити рівень сенсорного розвитку дітей раннього віку засобом LEGO-конструювання.

В організації роботи з вихованцями ми спиралися на такі принципи, як: принцип доступності, принцип систематичності та послідовності, принцип емоційності навчання.

Основні освітні завдання з сенсорного розвитку дітей раннього віку засобом лего-конструктора:

- забезпечити вільний доступ дитини до конструктора LEGO;
- надати можливість за бажання обстежувати його деталі (брати до рук, перекладати з місця на місце, самостійно шукати способи використання тощо);
- формувати початкові уявлення про універсальний та безмежний світ LEGO;
- ознайомлювати з виглядом та назвою основних деталей (цеглинка, пластина, LEGO чоловічки), їх специфічною формою (із заокругленими вершинами, із кутами), розміром (великий, маленький), кольором (жовтий, червоний, синій, зелений);

- вправляти в умінні знаходити потрібні деталі за наочним зразком або словесною вказівкою, навчати розуміти їх багатофункціональність (наприклад, із цеглинок можна зробити і башточку, і доріжку, і гусінь, і стовпчик, і місток, і огорожу тощо);

- заохочувати до виконання ігрових вправ з ними (знаходження однакових, чергування за кольором, викладання в порядку збільшення або зменшення, сортування за видом тощо);

- заохочувати поєднувати деталі відтворюючи при цьому споруди, предмети меблів, іграшки з найближчого довкілля;

- стимулювати інтерес до ігор із власноруч створеними спорудами;

- залучати до діалогу під час виконання спільних дій та в грі;

- заохочувати до програвання сюжету знайомих творів (потішки забавлянки, пісеньки, віршики), добирання разом з дорослим додаткових іграшок та матеріалів;

- заохочувати до використання конструкцій із LEGO у ході музичної (виконання простих танцювальних рухів), рухової, образотворчої (малювання, ліплення) діяльності;

- розвивати сенсорне сприймання, емоційну чутливість, вчити добирати кольори, що відповідають конкретній ситуації (ялинку краще конструювати із зелених деталей, річку - із синіх, а сонечко - із жовтих тощо), формувати естетичні смаки, уподобання та інтереси. Сприяти розвитку зосередженості, уваги, наполегливості, здатності доводити розпочату справу до кінця і радіти своєму успіху;

- розвивати дрібну моторику, здатність координувати рухи різних частин свого тіла;

- виховувати бережливе ставлення до конструктора LEGO, вчити після гри складати його на місце.

Показниками успіху дітей були наступні уміння:

- зацікавлено маніпулює різними деталями LEGO, обстежує їх, намагається знайти власне застосування;

- розрізняє основні деталі конструктора (цеглинка, пластина), порівнює їх між собою, групує за розміром, кольором, видом. Має улюблені кольори, намагається частіше їх використовувати, виявляє власні уподобання;

- поєднує деталі конструктора між собою за допомогою прикладання та притискання, створює із них самостійно та з допомогою дорослого найпростіші моделі, що є умовними образами предметів найближчого оточення;

- проявляє ініціативу у відтворенні того, що добре відомо, що зацікавило;

- знаходить потрібні деталі за наочним зразком або словесною вказівкою дорослого, намагається використовувати їх за призначенням;

- зацікавлено розглядає готові конструкції, впізнає у них предмети навколишньої дійсності;

- полюбляє гратись зі створеними конструкціями, активно досліджує їх, обіграє, підбираючи разом з дорослим додаткові іграшки та матеріали;

- охоче вступає у розмову з дорослими та ровесниками, виявляє інтерес до спільної діяльності, гри;

- задумує просте ігрове завдання та намагається реалізувати його.

- намагається користуватись конструктором акуратно й бережливо, знає, що після гри потрібно скласти його й повернути на місце.

Заняття проводилися в ігровій формі, завдання для дітей були з врахування їх віку. Робота проводилася по підгрупах (3-5 дітей) з використанням лего-конструктора. Кожна дитина була забезпечена оптимальною кількістю LEGO-елементів, які, за необхідністю, вона могла знайти у розташованих на стелажу коробках, куди вони були розфасовані згідно своїх характеристик, форм, кольору.

Крім традиційної форми проведення, заняття проводилися й на килимі, де діти мали змогу зручніше розташуватися, не хвилюючись за обмеження місця для своєї побудови.

Наступною педагогічною умовою ефективного сенсорного розвитку дітей раннього віку є організація системи ігор та занять з використанням леґо-конструктора. Для цього ми склали перспективний план проведення ігор та занять (таблиця 2.6).

Таблиця 2.6

Перспективний план проведення ігор та занять з леґо-конструктором

Дата проведення	Назва	Мета проведення
12.09.22	Ласкаво просимо в чарівний LEGO	Вправляти дітей у вмінні розрізняти деталі за формою, кольором. Формувати сенсорні основи сприймання. Розвивати візуальну пам'ять, координацію «око-рука», дрібну моторику рук.
16.09.22	Сонечко і дощик	Вчити дітей викладати з LEGO промінці до сонечка і краплинки до хмарки. Формувати сенсорні основи сприймання. Розвивати швидкість і спритність, координацію «око-рука», дрібну моторику рук. Виховувати бажання грати спільно і конструювати з LEGO.
19.09.22	Кольорові будинки для LEGO-цеглинок	Сприяти вправлянню дітей у розрізненні цеглинок LEGO DUPLO за кольором, знаходити відповідний колір та називати його. Формувати сенсорні основи сприйняття, вміння порівнювати, класифікувати, розрізняти предмети за величиною (великі, маленькі). Розвивати дрібну моторику рук. Виховувати наполегливість під час виконання завдання.
21.09.22	Знайди пару	Закріпити знання про кольори і форму, про поняття «однаковий-різний»; розвивати увагу, зорову пам'ять, координацію рухів та швидкість реакції дітей.

22.09.22	Заняття з леґо-конструктором На пташиному подвір'ї	Формувати та узагальнювати уявлення дітей про свійських птахів; вправляти у розрізненні цеглинок LEGO за кольором, знаходженні відповідного кольору та його називанні; формувати сенсорні основи сприймання, вміння порівнювати, класифікувати; розвивати дрібну моторику рук; виховувати наполегливість під час виконання завдання.
23.09.22	Веселі башти	Формувати елементарні математичні уявлення. Закріпити уявлення дітей про форму, колір, розміри. Розвивати мислення, уяву мовлення, дрібну моторику рук, зорову увагу, просторові уявлення. Виховувати самостійність, наполегливість та зосередженість.
26.09.22	Наша ферма	Продовжувати знайомити дітей з життям на фермі. Продовжувати вправляти дітей у вмінні з'єднувати LEGO-цеглинки. Розвивати мовлення вихованців, мислення, уяву, дрібну моторику рук. Виховувати позитивне та дбайливе ставлення дітей до тваринного світу.
28.09.22	Не такий	Розвивати зорово-моторну координацію, відчуття кольорів та відтінків, уважність.
30.09.22	Залатай ковдру	Розвивати дрібну моторику рук, рухову пам'ять, просторову уяву, уміння зосереджувати увагу. Виховувати співчуття, бажання допомагати
03.10.22	Заняття з використанням LEGO-конструктора «Весела мандрівка»	Продовжувати вчити дітей будувати нескладні споруди з конструктору(вежа) та будівельного матеріалу(цеглинка) за зразком . Формувати у дітей знання про зоопарк та тварин, які там мешкають. Закріпити знання основних кольорів (синій, червоний, зелений, жовтий). Розвивати зв'язне мовлення, увагу, мислення, конструктивні навички. Виховувати любов до тварин.
04.10.22	Кімната для улюбленої ляльки	Вчити розрізняти і використовувати предмети в побуті відповідно за їх призначенням, а також надавати допомогу тим, хто її потребує. Розвивати візуальну пам'ять. Розвивати дрібну моторику рук.

05.10.22	На фермі	Формувати уявлення про сенсорні еталони, активізувати вміння дітей самостійно застосовувати відомі їм способи догляду за тваринами; виховувати інтерес до праці тваринників, бажання прилучитись до неї, гуманно ставитись до тварин.
06.10.22	Кольорові перегони	Закріпити кольори, удосконалювати навички ходьби та бігу; розвивати спритність і вміння діяти за сигналом.
07.10.22	Кольоровий потяг	Вчити дітей добирати потрібного кольору деталі конструктора (цеглинки, кубики). Вивчати та закріплювати кольори і геометричну форму. Розвивати дрібну моторику рук, мислення, пам'ять, мовлення.
10.10.22	Інтегроване заняття з пріоритетом LEGO-конструювання «В гості до зайчика»	Вчити дітей ставити цеглинки «Лего» одна на одну, добираючи їх за величиною, ставити цеглинки, щільно прикладаючи одна до одної. Закріпити назви деталей конструктора, червоний, зелений, синій кольори, поняття «великий-маленький». Розвивати дрібну моторику, уміння орієнтуватися в просторі. Виховувати взаємодопомогу, бажання доводити розпочату справу до кінця, інтерес до конструювання.
11.10.22	Будь уважним подивись, так як я робити вчись	Закріплювати знання про кольори; формувати у дітей кількісну і порядкову лічбу; розвивати у дітей увагу, пам'ять; виховувати інтерес до гри.
13.10.22	Що зайве?	Вчити знаходити зайвий предмет серед цеглинок DUPLO, розрізняти цеглинки за кольором і формою; пояснювати: чому ця цеглинка зайва. Розвивати логічне мислення, уважність, спостережливість.
14.10.22	Хто швидше	Закріплювати кольори; розвивати спритність, увагу, координацію рухів.
17.10.22	Веселі черв'ячки	Вчити виконувати завдання з урахуванням обов'язкової умови. Розвивати дрібну моторику рук, вміння працювати разом, узгоджувати свої дії з діями товаришів.

18.10.22	Заняття «Чарівні цеглинки» з використанням LEGO конструктора	Вчити використовувати конструктор LEGO в різних видах діяльності (дидактична гра, малювання, пальчикова гімнастика, фізкультхвилинка) будувати різнокольорову башточку, згідно зі словесними інструкціями вихователя; вчити називати, розпізнавати, класифікувати предмети за кольором відповідно віку дітей, закріплювати поняття "один, багато", геометричні фігури, вчити дітей орієнтуватися у просторі і на площині, ознайомити з нетрадиційною технікою малювання штампування (оздоблення зимового дерева за допомогою конструктора LEGO).
19.10.22	Гаряча цеглинка	Формувати вміння дотримуватись правил гри. Розвивати спритність, швидкість, координацію рухів. Виховувати терплячість під час виконання завдання.
21.10.22	Побудуй і опиши	Спонукає до опису власної моделі. Сприяти розвитку творчої уяви, фантазії. Розвивати вміння конструювати моделі з обмеженої кількості цеглинок.
24.10.22	Знайди друга	Сприяти вправлянню дітей у розрізненні цеглинок LEGO DUPLO за кольором, формою. Розвивати спритність, увагу, координацію рухів.
25.10.22	Чудові візерунки	Закріпити знання про колір, форму цеглинок. Дати поняття «візерунок», вчити дітей будувати римовані візерунки. Розвивати зорову пам'ять, спостережливість.
27.10.22	Чудові візерунки (Варіант 2)	Закріпити знання про колір, форму цеглинок. Вчити дітей відтворювати римовані візерунки за зразком. Розвивати зорову пам'ять, спостережливість.
28.10.22	Де знаходиться цеглинка?	Закріпити навички орієнтування в просторі.

Система роботи з сенсорного розвитку дітей раннього віку засобом лего-конструктора відбувалася в два етапи. На першому етапі (теоретичному) разом з дітьми ми вивчали назви деталей конструктора, форми та способи кріплення елементів. Так, з метою ознайомлення дітей з назвами деталей, їх формою, способами кріплення. Діти з задоволенням

виконували запропоновані їм завдання: приєднували до однієї цеглинки інші, ніби приклеюючи багато цеглинок одна до одної і таким чином закріплювали кольори, розмір та форми деталей, оскільки приєднувати можна було лише цеглинки певного кольору, наприклад тільки жовті та зелені, та певного розміру, форми.

На другому етапі (практичному) ми формували у дітей сенсорні еталони та стійкі, уявлення про кольори, геометричні фігури та співвідношення між величинами кількох предметів. Коли діти вивчили назви деталей та способи їх кріплення, роботу було спрямовано на сенсорний розвиток вихованців. З цією метою нами було розроблено серію ігор та занять, під час яких діти утворювали цікаві речі, будували будинки та меблі для казкових героїв, конструювали квіти й тварини. Конструюванню обов'язково передувала пальчикова гімнастика, у результаті якої пальці та руки вихованців здобували силу, гарну гнучкість та рухливість. Конспекти ігор і занять вміщено в додатку Е, Ж.

Враховуючи те, що LEGO – конструктор досить універсальний, ми використовували його й з метою розвитку мовлення, мислення, пам'яті тощо. Ефективність нашої системи роботи з сенсорного розвитку дітей раннього віку засобом LEGO-конструктора перевіримо у наступному параграфі.

2.3. Аналіз результатів дослідження

Для перевірки ефективності нашої системи роботи нами був проведений контрольний етап дослідження, метою якого було виявлення змін в рівнях сенсорного розвитку дітей раннього віку засобом леґо-конструктора. Для досягнення мети потрібно було розв'язати наступні завдання:

– визначення повторного рівня сенсорного розвитку за критеріями, показниками, рівнями сенсорного розвитку дітей раннього віку;

– порівняння отриманих результатів з результатами констатувального етапу дослідження;

– розроблення практичних рекомендацій вихователям щодо сенсорного розвитку дітей раннього віку.

Нами повторно були проведені спостереження за дітьми під час гри «Розклади фігури», гри «Що тобі подобається більше?». Їх метою було з'ясування змін рівнів сенсорного розвитку за емоційно-мотиваційним критерієм.

У процесі проведення гри «Що тобі подобається більше» нами було з'ясовано, що у дітей змінився інтерес до дій з іграшками різної форми, величини, кольору. Було виявлено, що більшість дітей стали грати зі всіма іграшками, хоча дівчаткам як і раніше більше подобаються іграшки яскравих кольорів, середніх розмірів, а хлопчики надають перевагу іграшкам великих розмірів, переважно жовто-зеленого кольору. Діти люблять збирати мотрійки, нанизувати кільця башточки, більшості хлопчикам і дівчаткам подобається конструювати. Діти із задоволенням збирають огорожі, башти, гаражі для машин тощо.

Отже, повторне проведення гра підтвердило, що кількість іграшок у дітей розширилася, діти стали більше цікавитися іграшками середніх розмірів, яскравих кольорів. Більшості дівчаткам подобається приміряти вдома лялькам плаття, хлопчикам – гратися з машинками, будувати для них гаражі з конструктора.

З метою з'ясування зміни інтересу дітей до обстеження іграшок нами було проведено спостереження за дітьми під час гри «Розклади фігури». В процесі проведення спостереження ми виявили, що діти стали з більшим інтересом обстежувати іграшки: вони ретельно обстежували їх руками, уважно роздивлялися. Під час гри діти звертали увагу на розмір отвору куди їм потрібно було помістити іграшку і фігури, на колір будиночку. Якщо вони робили помилку, то відклали цю іграшку в бік і брали іншу, пробували

знову. При виконанні завдання особливих труднощів у дітей не виникало. Практично всі діти виявили інтерес до виконання цього завдання.

Під час ігрової діяльності з предметами різної форми, величини і кольору ми намагалися з'ясувати чи проявляє дитина позитивні емоції. Для цього було проведено повторне спостереження за дітьми. В ході спостереження було виявлено, що переважна кількість дітей зацікавлені діями з іграшками. Також діти виявляють позитивні емоції під час збирання башточки, мотрійки, конструювання.

Отже, повторне спостереження за дітьми в ігровій діяльності засвідчило, що діти детально обстежують всі іграшки, але перевагу надають яскравим іграшкам: башточкам, мотрійкам; люблять конструювати, причому вибирають для цього великі та середні елементи конструктора. В процесі ігрової діяльності в дітей переважають позитивні емоції, вони демонструють інтерес до іграшок і виявляють бажання гратися з ними.

Загальний рівень сенсорного розвитку за емоційно-мотиваційним критерієм дітей експериментальної і контрольної груп на контрольному етапі дослідження подані у таблиці 2.7. та рисунку 2.5.

Таблиця 2.7.

Рівні сенсорного розвитку дітей ЕГ та КГ за емоційно-мотиваційним критерієм на контрольному етапі

Група	<i>Рівні сенсорного розвитку</i>					
	Високий		Середній		Низький	
	К-ть	%	К-ть	%	К-ть	%
Експериментальна	3	25	7	59	2	16
Контрольна	2	16	7	59	3	25

Як свідчать дані таблиці 2.7 та рисунку 2.5. високого рівня сенсорного розвитку досягло 25% дітей ЕГ та 16% – КГ, на середньому рівні перебуває 59% вихованців ЕГ та 59% – КГ, на низькому рівні залишилося 16% дошкільників із ЕГ і 25% дітей КГ.

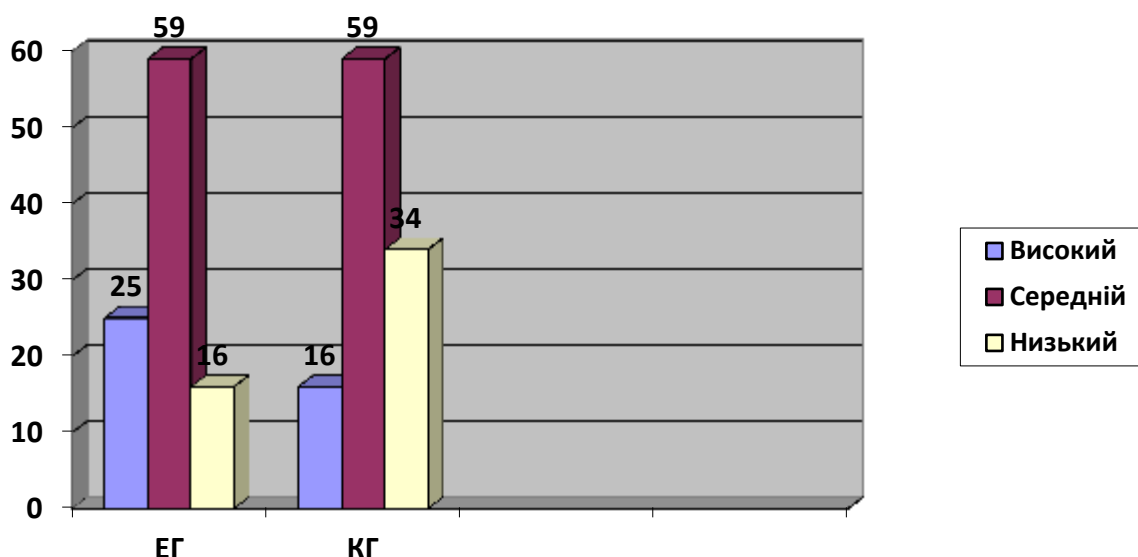

Рис. 2.5. Рівні сенсорного розвитку дітей ЕГ та КГ за емоційно-мотиваційним критерієм на контрольному етапі дослідження

Щоб з'ясувати які зміни відбулися у рівнях сенсорного розвитку за когнітивним критерієм нами були проведені дидактичні ігри «Цікава коробка», «Знайди той самий», «Великий і маленький».

Які зміни відбулися в уявленні дітей про форму предметів ми перевірили за допомогою гри «Цікава коробка». Для виконання завдання дітям було запропоновано зібрати фігурки різної форми в коробку, в якій були вирізані отвори для фігури певної форми. В результаті гри ми з'ясували, що уявлення про форму предметів у дітей сформовані краще, ніж про колір.

Дидактична гра «Знайди той самий» допомогла нам з'ясувати які зміни відбулися в уявленні дітей про колір. За результатами виконаних завдань ми побачили, що більшість дітей самостійно без допомоги дорослого виконали поставлені завдання. Хоча також були діти, які потребували значної допомоги.

Також для перевірки уявлень дітей про розмір предметів нами була повторно проведена гра «Великий і маленький». Переважна більшість дітей правильно розклали великі іграшки у велику коробку, маленькі – в маленьку. В процесі проведення гри ми спостерігали у дітей помітні позитивні зміни,

хоча уявлення про форму предметів також залишилися також на середньому рівні.

Результати виконання дітьми завдань за когнітивним критерієм ми вмістили у таблиці 2.8. та рисунку 2.6.

Таблиця 2.8

**Рівні сенсорного розвитку дітей ЕГ та КГ за когнітивним критерієм
(контрольний етап)**

Група	Рівні сенсорного розвитку					
	Високий		Середній		Низький	
	К-ть	%	К-ть	%	К-ть	%
Експериментальна	3	25	7	59	2	16
Контрольна	2	16	6	50	4	34

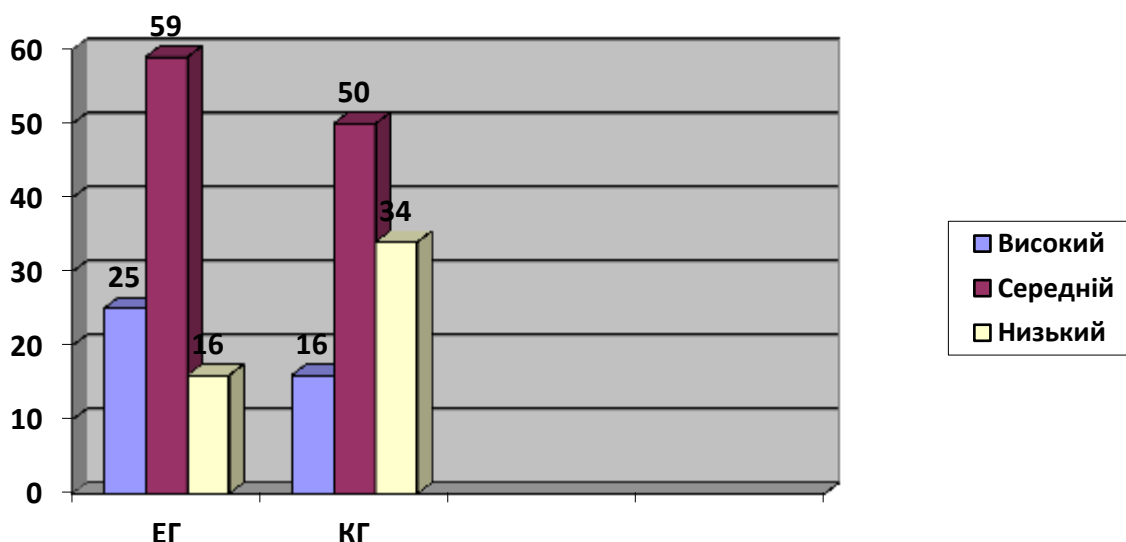

Рис. 2.6. Рівні сенсорного розвитку дітей ЕГ та КГ за когнітивним критерієм на контрольному етапі дослідження

Як свідчать дані таблиці 2.8 і рисунку 2.6. високого рівня сенсорного розвитку досягло 25% дітей експериментальної і 16% контрольної груп; на середньому рівні за цим критерієм перебуває 59% дітей ЕГ та 50 % дітей КГ; на низькому рівні залишилося 34 % дітей КГ і 16% ЕГ.

Отже, повторна діагностика рівнів сенсорного розвитку за когнітивним критерієм показала, що діти як експериментальної, так і контрольної груп мають елементарні уявлення про колір, форму, величину предметів.

Для визначення зміни, які відбулися в рівнях сенсорного розвитку в дітей раннього віку за діяльнісним критерієм нами було повторно проведено дидактичні ігри «Зайченя», «Обери доріжку», «Пригости Зайчика».

Отже, за результатами проведених ігор ми з'ясували, що у дітей покращилися вміння групувати предмети за формою і кольором, якщо порівнювати з даними отриманими на констатувальному етапі дослідження.

Узагальнені кількісні результати рівнів сенсорного розвитку за діяльнісним критерієм вміщено у таблиці 2.9 та рисунку 2.7.

Таблиця 2.9

Рівні сенсорного розвитку дітей ЕГ та КГ за діяльнісним критерієм на контрольному етапі

Група	Рівні сенсорного розвитку					
	Високий		Середній		Низький	
	К-ть	%	К-ть	%	К-ть	%
Експериментальна	3	25	7	59	2	16
Контрольна	2	16	6	50	4	34

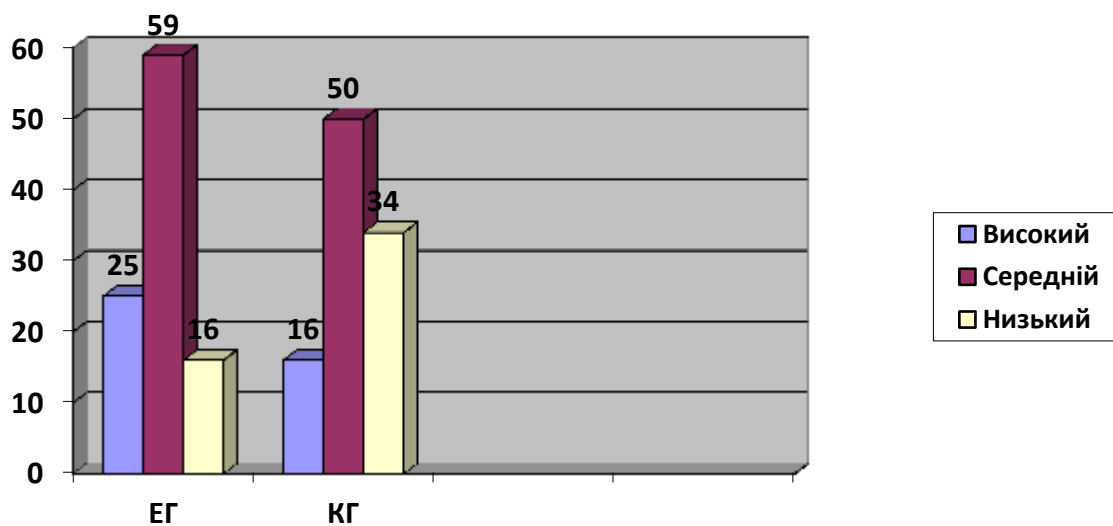

Рис. 2.7. Рівні сенсорного розвитку дітей ЕГ та КГ за діяльнісним критерієм на контрольному етапі дослідження

Результати проведеного дослідження свідчать, що високого рівня сенсорного розвитку за даним критерієм досягло 25% дітей ЕГ та 16 % КГ;

середній рівень за цим критерієм виявлений у 59% дітей ЕГ та 50% дітей КГ, на низькому рівні залишилося 16% дітей ЕГ та 25% – КГ.

Отже, система роботи з сенсорного розвитку дітей раннього віку, засобом лего-конструктора виявилася ефективною за умови: систематичного залучення дітей раннього віку до конструктивної діяльності з лего; створення належного предметно-розвивального середовища та наявності цілеспрямованого психолого-педагогічного впливу з боку вихователя; розробки серії занять та ігор з сенсорного розвитку дітей раннього віку засобом лего-конструктора; взаємодії закладу дошкільної освіти з батьками дітей раннього віку.

Висновки до 2 розділу

Для визначення рівня сенсорного розвитку в дітей раннього віку нами був проведений педагогічний експеримент, що складався з трьох етапів: констатувального, формувального, контрольного.

На основі психолого-педагогічної літератури було визначено критерії визначення рівня сенсорного розвитку (емоційно-мотиваційний, когнітивний, діяльнісний) з показниками. Визначені критерії і показники дозволили схарактеризувати рівні сенсорного розвитку дітей раннього віку: високий, середній і низький. До перевірки сформульованих критеріїв нами було дібрано ряд експериментальних завдань, що переважно містили дидактичні ігри.

Проведений констатувальний етап дослідження засвідчив, що діти експериментальної та контрольної груп переважно знаходяться на середньому рівні.

На формувальному етапі дослідження були реалізовані педагогічні умови сенсорного розвитку дітей експериментальної групи, а саме: систематичне залучення дітей раннього віку до конструктивної діяльності з лего; створення належного предметно-розвивального середовища та наявності цілеспрямованого психолого-педагогічного впливу з боку вихователя; розробка серії занять та ігор з сенсорного розвитку дітей раннього віку засобом лего-конструктора; взаємодія закладу дошкільної освіти з батьками дітей раннього віку.

Контрольний етап дослідження довів ефективність організації педагогічних умов сенсорного розвитку дітей раннього віку засобом лего-конструктора. В дітей експериментальної групи відбулися суттєві зміни в рівнях сенсорного розвитку за всіма критеріями

ЗАГАЛЬНІ ВИСНОВКИ

Проблемою сенсорного розвитку дітей раннього віку займалися відомі психологи та педагоги (Л. Артемова, Т. Дуткевич, І. Барташнікова, З. Богуславська, Л. Виготський, Т. Денисенко, Т. Дронова, Т. Кондратенко, В. Котирло, М. Кривоніс, С. Кулачківська, С. Ладивір, О. Логвиненко, Л. Олійник, Р. Павелків, О. Проскура, О. Цигипало, К. Щербакова та інші).

Учені схарактеризували сутність сенсорного розвитку дітей раннього віку. Також визначено, що сенсорний розвиток – це розвиток сприймання дитини та формування уявлень про величину, форму, колір, положення в просторі, а також про запах, смак, звук тощо.

Науковцями виокремлено основні особливості сенсорного розвитку дитини раннього віку: засвоюються властивості предметів, у першу чергу ті, що мають практичну значущість у практичній діяльності; складається новий тип зовнішніх орієнтованих дій – примірювання, зорове співвідношення предметів за ознаками; виникають уявлення про властивості предметів; розвивається фонематичний слух, необхідний для спілкування з дорослими і для сприйняття всіх звуків рідної мови.

Основою розвитку відчуттів у дитини є її дійові зв'язки із зовнішнім світом, які спричиняються до вдосконалення аналітико-синтетичної діяльності її аналізаторів. Підвищується здатність аналізаторів диференціювати різні властивості явищ навколишнього світу, вдосконалюється їх синтезуюча діяльність. Це стосується усіх без винятку відчуттів. На третьому році життя продовжується удосконалюватися уміння розрізняти всі спектральні кольори.

Встановлено, що сенсорний розвиток відбувається у процесі цілеспрямованого, спеціально організованого педагогічного процесу, метою якого є формування в дітей уявлень про сенсорні еталони, їхні властивості та просторові відношення.

З'ясовано, що ефективність сенсорного розвитку залежить від зони сенсорного розвитку, де діти можуть займатися ігровою діяльністю з дидактичними іграшками (пірамідками з кілець, кубиків, трикутниками, площинними та об'ємними геометричними фігурами, природним матеріалом тощо), які відповідають певним вимогам.

Визначені педагогічні умови сенсорного розвитку дітей раннього віку засобом лего-конструктора, а саме: систематичного залучення дітей раннього віку до конструктивної діяльності з лего; створення належного предметно-розвивального середовища та наявності цілеспрямованого психолого-педагогічного впливу з боку вихователя; розробки серії занять та ігор з сенсорного розвитку дітей раннього віку засобом лего-конструктора; взаємодії закладу дошкільної освіти з батьками дітей раннього віку.

З метою виявлення ефективності визначених педагогічних умов був проведений педагогічний експеримент на базі ЗДО № 12 «Олімпійський» м.Суми. Всього в експерименті взяло участь 24 дітей раннього віку (12 дітей експериментальної групи «Гномики» А і 12 дітей контрольної групи «Гномики» Б), їх батьки та вихователі. Для проведення констатувального етапу дослідження було визначено критерії та показники сенсорного розвитку: *емоційно-мотиваційний критерій з показники*: інтерес до дій з іграшками різної форми, величини і кольору; переживання позитивних емоцій під час гри з предметами різного кольору, форми, величини; *когнітивний критерій з показники*: уявлення дітей про колір предметів; уявлення про форму предметів; уявлення про величину предметів; *діяльнісний критерій з показники*: вміння дітей розрізняти предмети за кольором; вміння дітей розрізняти предмети за формою; вміння дітей розрізняти предмети за величиною.

На основі зазначених критеріїв та показників було визначено три рівні сенсорного розвитку: високий, середній та низький.

До кожного з критеріїв було дібрано декілька експериментальних завдань. Так, з метою виявлення уявлення дітей про колір предметів, форму

предметів; величину предметів ми використали ігри «Великий і маленький» «Цікава коробка», «Знайди той самий». З метою виявлення інтересу до дій з іграшками різної форми, величини і кольору; переживання позитивних емоцій під час гри з предметами різного кольору, форми, величини ми спостерігали за дітьми під час ігрової діяльності, під час проведення гри «Розклади фігури», провели з ними гру «Що тобі більше подобається?». З метою виявлення вміння дітей розрізняти предмети за кольором, формою, величиною ми організували ігри «Обери доріжку», «Зайченя», «Пригости Зайчика». Дослідження, проведене на констатувальному етапі, показало, що за всіма критеріями сенсорний розвиток дітей експериментальної та контрольної груп переважно знаходиться на середньому рівні: високого рівня сенсорного розвитку досягло 8% дітей ЕГ та 16 % КГ; середній рівень продемонстрували 50% дітей ЕГ та 50% дітей КГ, на низькому рівні знаходиться 42% дітей ЕГ та 34% – КГ.

Для підвищення рівнів сенсорного розвитку серед дітей експериментальної групи був проведений формувальний етап експерименту, який передбачав реалізацію педагогічних умов (систематичне залучення дітей раннього віку до конструктивної діяльності з леґо; створення належного предметно-розвивального середовища та наявності цілеспрямованого психолого-педагогічного впливу з боку вихователя; розробка серії занять та ігор з сенсорного розвитку дітей раннього віку засобом леґо-конструктора; взаємодія закладу дошкільної освіти з батьками дітей раннього віку.

Контрольний етап дослідження підтвердив ефективність проведеної роботи по реалізації педагогічних умов із сенсорного розвитку дітей раннього віку: за час проведення педагогічного експерименту в дітей експериментальної групи за всіма критеріями.

Отже, гіпотеза підтверджена, мета досягнута, завдання виконані.

ПРАКТИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ВИХОВАТЕЛЯМ

1. Дітям раннього віку спочатку краще дати можливість самим познайомитися з деталями простого конструкторського набору шляхом практичного експериментування з ними. З цією метою можна використовувати, наприклад, набір «Стандартний комплект цеглинок LEGO DUPLO», що складається з яскравих об'ємних деталей чотирьох основних кольорів (червоний, синій, жовтий, зелений), що мають різну геометричну форму.

2. Для першого практичного знайомства з новим матеріалом важливо надати достатньо місця, щоб в середині розміщувалося велика кількість деталей, а навколо вільно діяли діти. При цьому необхідно забезпечити кожній дитині підгрупи можливість вільно взяти будь-яку деталь.

3. Через відому велику здатність до наслідування дітей цього віку часто буває так, що вибрав один, хочеться мати й іншому. Але вихователь не повинен відразу ж приходити на допомогу і давати із загального набору таку ж деталь (може бути, іншого кольору). Краще запропонувати самій дитині пошукати таку ж деталь, що важливо для розвитку у нього сенсорики, орієнтовної діяльності, певної самостійності. І тільки в тому випадку, якщо дитина сама не впоралася, вихователь може прийти на допомогу: відібрати кілька деталей (3-4) і запропонувати з них вибрати потрібну (як правило, діти з цим справляються).

4. Якщо діти мають досвід гри з такого типу конструктором, вихователю важливо визначити це заздалегідь і виділити таких дітей в окрему підгрупу для того, щоб інші мали можливість зробити для себе відкриття способу кріплення. Після того, як спосіб кріплення деталей став надбанням всіх дітей, їх можна об'єднувати.

5. В результаті практичних дій діти, з'єднуючи кілька деталей, отримують різні конструкції; позначають їх словом («машина», «трамвайчик», «кораблик» тощо) і діють з ними. Часто, додаючи деталі до

вже наявної конструкції, діти отримують або нову конструкцію («... тепер це будиночок»), або нові її якості («... тепер це великий літак, він швидко літає»).

6. З підгрупами дітей можна організовувати сюжетне конструювання, розігруючи разом з ними нескладні ситуації: наприклад, будувати потяг, і люди їдуть в ньому на дачу; далі будують дачу, і люди там живуть, відпочивають на лавочках, годують курочок тощо. Або будують гараж, в який діти ставлять машинки, деякі з них діти конструюють самі.

7. Будь-яка дитяча конструкція несподівано може стати новою темою для сюжетного конструювання. Вихователю важливо її підхопити і розвинути.

8. Велике значення в цьому віці має залучення дітей до складання деталей в коробки. При цьому дітям можна запропонувати різні підстави для складання, наприклад, колір: «... спочатку складаємо всі зелені деталі, а тепер - жовті» тощо (колір діти можуть вибрати самі); розмір: «... спочатку кладемо найбільші, потім - трохи менше і найменші» тощо. Цю процедуру можна перетворити на цікаве для дітей заняття: попередньо розподілити, хто з дітей розбирає конструкції (їх може бути двоє), хто - збирає деталі і подає, а хто - укладає їх в коробку. Вихователь може бути рівноправним учасником.